

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**SOUČASNÝ POSTOJ ČESKÝCH ŽEN
K FEMINISMU**

Zuzana Rosenbergová

Vedoucí práce: Ing. Petr Pavlík, Ph.D.

PRAHA 2013

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 3. 1. 2013

.....

Zuzana Rosenbergová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Ing. Petru Pavlíkovi, Ph.D. za užitečné rady a pokyny, které mi v průběhu přípravy mé práce poskytoval. Také bych ráda poděkovala svému partnerovi za trpělivost a podporu.

OBSAH

Čestné prohlášení:	2
Poděkování:	3
ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	7
1. Feminismus a jeho vývoj	7
1.1 Gender a genderové stereotypy	9
1.2 Vývoj feminismu	11
1.2.1 Vývoj feminismu v ČR	12
2. Postoj k feminismu v České republice	15
2.1 Ženy a feminismus	17
2.1.2 Postavení žen v ČR	17
3. Další možné příčiny negativního postoje k feminismu	19
3.1 Reprodukce mužské nadvlády	21
3.2 Vliv médií	22
4. Shrnutí	25
EMPIRICKÁ ČÁST	26
5.1 Výběr metody	26
5.2 Výběr vzorku	27
5.3 Analýzy rozhovorů	29
5.2.1 Feminismus očima respondentek	30
5.3.2 Názory respondentek na postavení žen v dnešní společnosti	34
5.3.3 Názory na postavení žen ve společnosti ve srovnání s postavením mužů ...	36
5.3.4 Postavení ženy na trhu práce	38
5.3.5 Zastoupení žen v rozhodovacích pozicích	43
5.3.6 Role žen a mužů v rodině a domácnosti	44
5.3.7 Ochota podílet se na změně	47
6. Shrnutí	49
ZÁVĚR	51

ÚVOD

Za posledních sto let naše společnost dosáhla v oblasti postavení žen významného posunu. Základní občanská práva (právo na vzdělání, na majetek, volit apod.) jsou dnes samozřejmostí i pro ženy. Ženy pronikly do téměř všech pracovních odvětví, jsou zastoupeny v zákonodárných i soudních sborech a podílejí se i na moci výkonné. Přesto však proces emancipace není u konce. Stačí se podívat na složení vlády a parlamentu či na statistiky mzdového ohodnocení žen a počty obětí domácího násilí, abychom si uvědomili, že je ještě stále na čem pracovat.

Postoj české veřejnosti k problematice rovných příležitostí pro ženy a muže se však nezdá příliš vstřícný a jsou na okraji zájmu i v případě politiků. Tento stav má jistě celou řadu příčin, ale jednou z hlavních se zdá být lhostejný až negativní postoj velké většiny žen k feminismu. Přitom právě feministky byly první, kdo tematizoval otázku postavení žen ve společnosti, a stále jsou hlavní hybnou silou změn na tomto poli. Proto jeho odmítání samotnými ženami působí poněkud paradoxně a cílem mého výzkumu je zjistit, zda tomu tak opravdu je a pochopit příčiny těchto postojů.

Za výběrem tématu stojí můj zájem o feminismus a genderová témata, který začal poměrně nenápadně s nástupem do pracovního procesu a později hlavně v souvislosti s partnerskými vztahy. Vzhledem k tomu, že jsem jako většina dívek a žen prošla klasickou socializací ve formě pohádek a romantických příběhů, byla jsem realitou „a žili spolu šťastně až do smrti“ v podobě kuchařského a úklidového servisu, poněkud zaskočena. U mě byl považován za samozřejmost, zatímco u partnera za laskavost. Postupně jsem si začala stále více uvědomovat nerovnost (nejenom v rodinném soužití), se kterou se ženy většinu života musejí potýkat, a klíčila ve mně otázka, proč se už dávno ženy nespojily a proti tomuto systému se nevzbouřily? Při hledání odpovědí jsem získala dojem, že samy ženy se o emancipaci a svoje postavení příliš nezajímají nebo dokonce feministické hnutí odmítají. Ve své práci bych chtěla ověřit, zda tomu tak je a také najít důvody, které je k tomu vedou.

V teoretické části své práce se nejprve pokusím blíže vysvětlit pojem feminismus a některé jeho směry, představím jeho vývoj ve světě i v České republice a popíši současnou situaci v naší společnosti. Opírám se zejména o všeobecné přehledy, jako jsou díla *Ženy, muži a společnost* nebo *ABC feminismu (2004)*. Následně se věnuji současným postojům k feminismu získaným mimo jiné ze sborníku s podtitulem *Feminismus devadesátých let českým očima (1999)*. Vzhledem k tomu, že se u nás objevují také názory, že feminismu již u nás není třeba, že bylo již všech cílů dosaženo, považovala jsem užitečné věnovat se stručně statistikám, které určitým způsobem reflektují současné postavení žen v ČR. Následně se zabývám možnými příčinami negativního postoje žen k feminismu, zejména reprodukci androcentrických

mechanismů, kde čerpám především z díla Bourdieuho *Nadvláda mužů (2000)*, a vlivu médií, kde získávám informace mimo jiné z knihy Barbory Osvaldové *Česká média a feminismus (2004)*.

V empirické části se nejprve zabývám metodou výzkumu, vysvětluji, jakým způsobem jsem vybírala výzkumný vzorek a popisuji způsob zpracování získaných informací, stručně také představím okruhy výzkumu. V analytické části se pak věnuji charakteristice jednotlivých respondentek, rozboru rozhovorů a analýze získaných dat. Závěry mého výzkumu jsou shrnuty v další kapitole.

Během přípravy se mi až na výjimky bohužel nepodařilo najít studie a literaturu, která by se postojí k feminismu v České republice zabývala ve větší hloubce. Touto problematikou se většina publikací zabývala spíše okrajově.

V případě, kdy cituji z anglického textu, jsem použila vlastní překlad, znění v originále je uvedeno v poznámce.

TEORETICKÁ ČÁST

V této části nejprve blíže představím feministické hnutí, jeho cíle a vývoj v zahraničí i u nás. V souvislosti s feminismem také představím pojem gender a genderové stereotypy. Následně blíže rozeberu postoje a názory na feminismus, které se u nás a v zahraničí vyskytují a nastíním také, zda se u nás diskriminace žen vyskytuje. Poté se budu věnovat možným příčinám negativního postoje k feminismu zejména reprodukci mechanismů nadvlády a vlivu medií.

1. Feminismus a jeho vývoj

Feminismus je pro mou práci klíčový pojem, a proto nejprve stručně představím tuto tradici myšlení a občanského aktivismu. Začít mohu například definicí prezentovanou na webových stránkách www.feminismus.cz, které provozuje nezisková organizace Gender Studies, o.p.s.:

Feminismus je název pro komplex ideologií, sociálních teorií a politických hnutí, jejichž cílem je výzkum a potírání jevů, které lze považovat za projevy a součást utlačování žen, jako sociální skupiny. Počátky má v 18. století, do té doby je nazýván *ženským hnutím*. Feminismus si kladl za cíl zahrnutí ženských práv pod lidská práva a zlepšení životních podmínek žen. Mezi další požadavky patří vydobytí základních občanských práv (volební právo, právo na majetek, vzdělání, ochranu před formami násilí, atp.).

Již z této definice je totiž vidět, jak složité je nacpat do jedné škatulky něco tak rozrůzněného jako je feministická teorie a praxe.

Přestože byl u nás feminismus zejména v devadesátých letech prezentován jako monotematická záležitost (Šmejkalová, 1998), ve skutečnosti se jedná o různé druhy feminismů ve smyslu aktivistických hnutí i feministických teorií. Společné všem feminismům je téma – zabývají se postavením žen ve společnosti, liší se však pohledem na ně i způsobem řešení této otázky (Jarkovská, 2004).

Například socioložka Judith Lorber rozlišuje tři základní typy feministických teorií. Jedná se o:

- 1) **Teorie genderově reformní**, která klade důraz na podobnosti mezi mužem a ženou spíše než na rozdíly mezi nimi. Patří sem například **Marxisticko - sociální feminismus**, který se zaměřuje na ekonomickou rovnoprávnost žen a mužů. Snaží se snižovat ekonomickou závislost žen na mužích formou rozvoje uplatnění žen na pracovním trhu, zlepšováním pracovních podmínek a odstraňováním platových nerovností (flexibilita práce, zlepšení pracovních podmínek, uplatnění na pracovním trhu apod.) nebo **liberální feminismus**,

jehož cílem je rovnoprávnost z hlediska zákonů a práv dané země. Je aktuální zejména v zemích, kde platí pro muže a pro ženy rozdílné zákony.

- 2) **Teorie genderově motivovaného odporu**, která nepovažuje zajištění formálních zákonných práv za postačující krok k vyřešení problémů genderové nerovnosti, a vyzývají ženy k vymanění se z mužské nadvlády prostřednictvím samostatných ženských organizací. Sem patří například **Radikální feminismus**, který se soustředí na sexuální vykořisťování a zneužívání žen muži.
- 3) **Teorie genderově motivované vzpoury neboli feminismus třetí vlny**, který se zabývá nerovnostmi založenými na genderu, rase, etnické a společenské příslušnosti a sexuální orientaci a vztahy mezi nimi. Jedná se například o **postmoderní feminismus**, dle kterého jsou mužství a ženství proměnlivé kategorie, které se mění v závislosti na konkrétní situaci a prostředí (například jak se člověk obléká, chová, pohybuje) (Renzetti, Curran, 2005, Sokolová 2004).

V kontrastu k Lorber, dělí Šiklová současné směry feminismu do proudu:

- 1) **Asimilačního**, který tvrdí, že žena je stejně schopná jako muž a má zastávat i stejné sociální role;
- 2) **Androgynního**, kde by se muž i žena měli snažit sobě podobat;
- 3) **Komplementárního**, zastávajícího názor, že by se muž a žena měli ve svých vlastnostech doplňovat, nesrovnávat se spolu a přijmout sociální roli, na které se dohodli (Šiklová, 1999). Toto dělení je však poplatné konceptualizaci feminismu v 60tých letech. Dnes se jeví jako zastaralé a neúčinné.

Podle G. Ritzera se zase současné feministické teorie dělí na tyto tři typy:

- 1) **Teorie genderové rozdílnosti** se zabývá rozdíly mezi vnitřní psychikou žen a mužů. Věnuje se například odlišnostem v hodnotách, zájmech a celkovému vytváření sociální reality.
- 2) **Teorie genderové nerovnosti** si všímá nerovného postavení žen v porovnání s muži. Dle této teorie má žena, která je ve stejné pozici jako muž, menší přístup k moci, materiálním zdrojům i k penězům a méně příležitostí k seberealizaci.
- 3) **Teorie genderového útlaku** zastává názor, že patriarchát byl vytvořen záměrně a muži jej vědomě a cíleně udržují (Jandourek, 2003).

Feminismus se také rozlišuje z hlediska vývoje – minimálně na tři vlny. Začátek první vlny se datuje Velkou francouzskou revolucí (1789) a konec ve třetině 20. století. V tomto období ženy usilovaly o získání základních občanských práv (volební, majetkové, právo na vzdělání apod.). Druhá vlna nastala koncem 60. let 20. století a probíhala zejména v USA a v západních zemích. Ženy si uvědomily, že právní úprava jejich problémy v praktickém životě dostatečně neřešila a začaly se soustředit na mechanismy, které jejich nerovné postavení ve společnosti reprodukuje. Požadovaly

větší kontrolu nad vlastním tělem, změny ve způsobu užívání jazyka, důraz na prožívání z pohledu žen apod. Třetí vlna feminismu propojuje feminismus s jinými formami diskriminace. Její začátek se datuje přibližně od 80. let 20. století (Havelková, 2004).

Další kategorizace feministických směrů se váží ke konkrétním oblastem zájmu. Například **ekofeminismus** dává do souvislostí ženská práva a práva přírody - ochranu životního prostředí. Kritizuje logiku nadřazenosti, kdy jedna skupina na základě vybraného kritéria obhajuje právo využívat ostatní skupiny. Jako příklad si vybraly spojitost mezi útlakem žen a útlakem přírody (Dražilová, 2004). Jiným příkladem by mohl být **kyberfeminismus**, který se zabývá genderovými nerovnostmi v kyberprostoru a také možnostmi, které tento prostor nabízí (Sokolová, 2004).

Řada autorek se také snaží definovat feminismus z osobního pohledu. Příkladem může být přístup Ivy Pecákové prezentovaný v bulletinu *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Definuje jej jako způsob života, který je normální ve smyslu přirozený, na u nás obvyklý způsob života pak pohlíží jako na normální ve smyslu většinový. „Feminismus znamená osobitost a nezávislost – jedinečnost ve smyslu odlišnosti, neopakovatelnosti. Je to možnost zařídit si život podle sebe, tak jak vám vyhovuje a jak se vám líbí“ (Pecáková, 2001, str. 1). Podobný je i pohled Jiřiny Šiklové, která vysvětluje feminismus jako: „schopnost a ochotu přijmout možnost i jiné interpretace a vidění reality, než na jakou jsme byli až doposud zvyklí“ (Šiklová, 1999, str. 14). Tento přístup se však také nejeví příliš přínosným, protože na základě výše uvedených definic bychom asi těžko odlišovali feminismus od takových konceptů, jako je alternativnost či otevřenost.

Z těchto poznatků vyplývá, že pokud mluvíme o feminizmu, nejedná se jen o jeden směr nebo ideologii, jak se mnohdy traduje v laickém diskurzu, ale mluvíme ve skutečnosti o mnoha různých proudech, které se stále mění a vyvíjí.

1.1 Gender a genderové stereotypy

V současné době pracují feministická hnutí s pojmem gender, který znamená „společenský utvářené postoje a modely chování, obvykle dichotomicky¹ dělené na mužské a ženské.“ (Renzetti, Curran, 2005, str. 527). Pojem pochází z angličtiny a v přesném překladu znamená „rod“ nebo „pohlaví“. Význam překladu popisuje pouze biologický rozdíl mezi mužem a ženou. Pojem gender však znamená rozdíly psychologické, sociální, kulturní a historické, a proto se nepřekládá (Jarkovská, 2004). Věra Sokolová upozorňuje, že v antifeministickém prostředí, které panovalo i u nás,

---

¹ Dvojdílně

docházelo k umělému oddělování pojmu gender a feminismus. Genderová problematika byla mylně vnímána jako nekonfliktní alternativa feminizmu, která prosazuje rovnost pro ženy i pro muže, což pravděpodobně vzniklo důsledkem nemožnosti prezentovat feministická témata v celé jejich šíři (Sokolová, 2004).

Většina lidí se ve svém myšlení, chování a jednání opírá o tzv. genderové stereotypy, což jsou: „označení pro zjednodušující souhrnný popis určité společenské skupiny“ (Renzetti, Curran, 2005, str. 20). Mohou obsahovat jak negativní, tak pozitivní charakteristiky. Genderové stereotypy jsou představy o tom, jak by měla vypadat osobnost muže a osobnost ženy, tj. jejich duševní i fyzické charakteristiky. Všeobecný předpoklad je, že tyto stereotypy jsou všude platné a také, že muž nebude mít charakteristiky ženy a naopak. Pokud někdo z těchto stereotypů vybočuje, je většinou považován za nenormálního nebo zkaženého, případně se domnívají, že takto nemůže být šťasten. Stereotypy se v různých společnostech a kulturách liší (Renzetti, Curran, 2005, Jarkovská, 2004). Se stereotypy se setkáváme na každém kroku – v zaměstnání, v rodině, ve škole, v médiích.

Genderové stereotypy nám tvrdí, že žena by měla být citově založená, pasivní, závislá a romantická pečovatelka, která se stará o svůj zevnějšek a není příliš zdatná v technických záležitostech, zatímco muž je aktivní, technicky zdatný, nezávislý, ovládající se a ambiciózní. Na pracovišti jsou ženy považovány za méně tvrdé, preferující čistá a snadná zaměstnání a často jsou směřovány do podřadnějších, méně hodnocených pozic než muži. Panuje o nich přesvědčení, že nejsou fyzicky ani mentálně schopné určitá zaměstnání vykonávat (Renzetti, Curran, 2005).

Nároky na role muže a ženy jsou přitom odlišné jak v rámci různých kultur a společnosti, tak v rámci jedné společnosti a to ve stejném časovém období i v rámci historického vývoje. V této souvislosti je kladena otázka, zda a do jaké míry jsou mužské a ženské role dány biologicky a do jaké míry sociálně. Stoupenci **biologického determinismu** tvrdí, že rozdílné role mužů a žen jsou přirozené, jsou dané vrozenými biologickými vlastnostmi a jsou nezměnitelné. Dle této teorie je žena chápána především jako matka, manželka a pečovatelka a muž jako živitel a ochránce rodinného krbu. Na tomto základě pak dochází k přirozené dělbě práce mezi pohlavími (Maříková, 1999). Tuto představu o přirozenosti však sociologičtí odborníci již dnes vyvrátili (Renzetti, Curran, 2005).

Vzhledem k tomu, že se často argumentuje tím, že rozdílné přístupy k ženám a k mužům v téměř všech oblastech (práce, rodina, společnost) jsou způsobeny biologicky (geneticky) danými schopnostmi a vlastnostmi, jedná se o velmi zásadní téma pro feminismus. Na základě těchto a dalších argumentů, jsou ženy velmi často znevýhodněny v různých oblastech. Zastánci této teorie zapomínají na sociální

dimenzi, která vlastnosti a chování významným způsobem ovlivňuje a tvaruje (Renzetti, Curran, 2005).

1.2 Vývoj feminismu

Z vývojového hlediska se ve feministickém hnutí rozlišují minimálně tři vlny. Již před jejich nástupem však lze v historii nalézt myšlenky, které bychom dnes nazvali feministické. Řada žen začala veřejně požadovat zlepšení postavení žen, především přístup ke vzdělání, již koncem 18. století. Zásadní byly například myšlenky Mary Wollstonecraft sepsané v knize *Obhajoba práv žen* (1792). Zde zavrhl tradiční mužskou nadvládu a požadovala pro ženy zejména rovný přístup ke vzdělání, které pro ženskou emancipaci pokládala za zásadní. Wollstonecraft považovala ženská práva za otázku morálky a kulturní úrovně společnosti, ale nenárokovala účast žen v politice. V tom se lišila od Olympe de Gouges, která v díle *Deklarace práv ženy a občanky* (1791) bojovala i za politickou angažovanost žen. Její kniha byla reakcí na vydání *Deklarace práv člověka a občana* (1789), která měla zaručovat rovnost a svobodu všem občanům, což se však netýkalo žen. De Gouges požadovala pro ženy stejná práva, jako mají muži – v manželství, na řečnické tribuně i na popravišti. Významnou úlohu později sehrál také spis Johna Stuarta Milla *Poddanství žen* (1869), ve kterém podporoval ženskou rovnoprávnost a prosazoval ženské volební právo (Renzetti, Curran, 2005; Horská, 1999).

Vývoj jednotlivých fází feminismu popisuje například socioložka Hana Havelková. V první vlně, která se začala rozvíjet přibližně od 70. let 18. století, ženy usilovaly o základní lidská a občanská práva (volební, právo na majetek, vzdělání, atp.). Do té doby ženy téměř žádná práva neměly, nemohly vlastnit majetek a dokonce neměly ani právo rozhodovat samy o sobě - byly odkázané na poručnictví otce nebo manžela. K nejvýraznějším změnám v postavení ženy však došlo během přechodu z feudální na moderní společnost. Moderní společnost přinesla větší rovnoprávnost mezi stavy, ale v důsledku izolování zejména měšťanských žen do domácí sféry, kde vykonávaly neplacenou práci a byly ekonomicky závislé na manželovi, se jejich postavení ve společnosti zhoršilo. Muži a ženy byli chápáni jako odlišné bytosti. Na ženu se pohlíželo jako na nesvéprávnou, méněcennou, méně inteligentní a pasivní bytost, muž byl naopak chápán jako autonomní bytost s vlastním rozumem a jako občan s občanskými právy. Na tuto situaci reagovala ženská hnutí. Svoje požadavky ženy poprvé veřejně prezentovaly za Velké francouzské revoluce. Volebního práva a práva na vzdělání však ženy formálně dosáhly ve většině zemí až v první třetině respektive polovině 20. století. Kolem roku 1930 pak díky částečnému dosažení cílů, v důsledku celosvětové

ekonomické krize a nástupu fašismu první vlna feminismu postupně odezněla (Havelková, 2004).

Druhá vlna feminismu se zvedla v 60. letech 20. století. Souvisela s nespokojeností žen s jejich postavením ve společnosti a jejich závislosti na mužích. Ženy si začaly uvědomovat, že volební právo a právo na vzdělání zdaleka nestačí. Ve společnostech, ve kterých žijí, totiž panuje hegemonie² mužů a na všechny (i na ženy) je pohlíženo z hlediska muže. Jejich požadavkem byla větší kontrola žen nad vlastním tělem, „rovnost v rozdílnosti“, dále zviditelnění domácí sféry (ocenění domácí práce), změny ve způsobu používání jazyka a také kladení většího důrazu na prožívání žen samotných. Ženy zjistily, že legislativa řeší jen část jejich problémů a začaly se soustřeďovat na mechanismy, které genderovou nerovnost (re)produkuje. Snažily se i o sblížení veřejné a soukromé sféry. Druhá vlna se týkala zejména západních zemí a USA, protože v komunistickém bloku pro takové iniciativy nebylo místo a demokratické vzednutí 60tých let se týkalo spíše emancipace od sovětské nadvlády (Havelková, 2004).

Třetí vlna feminismu, která začala v 80. letech 20. století, se soustředí na propojení feminismu a jiných forem diskriminace (rasové, náboženské, společenské, věkové atd.) (Sokolová, 2004). Dnes je však feministické hnutí tak rozrůzněné, že některé autorky mluví o čtvrté, páté a dalších vlnách feminismu, nemluvě o těch, kdo vyhlašují éru postfeminismu, jako například Angela McRobbie. Ta v postfeminismu vidí něco jako náhradu nebo substituci feminismu jako politického hnutí, které usilovalo o získání reprezentativní moci. O feminismu tvrdí, že se vydává za hnutí, které reprezentuje zájmy všech žen, ale ve skutečnosti si kategorii ženy samo vytvořilo a nebralo v úvahu jejich rozdílné zájmy (například žen jiné sexuální orientace, bezdětných nebo nebílých). Dle ní by definice pojmu žena měla zahrnovat větší soubor možností a potencialit a stejně tak by se měly rozšířit i hranice feminismu a díky tomu oslovovat více žen (ne například jen ženy matky) (McRobbie, 2006). Termín postfeminismus je však někdy také vykládán v rozporu s výše uvedeným jako proud hlásící se k názoru, že feminismus již všech svých cílů dosáhl.

1.2.1 Vývoj feminismu v ČR

Emancipace přišla do českých zemí později než do západních. Ženy se u nás zpočátku nevynezovaly vůči mužskému světu, ale naopak s muži spolupracovaly. Významnou roli na počátku rozvoje českého feminismu hráli například Karel Amerling nebo Vojtěch Náprstek. Ve 30. letech 19. století byla žena žádanou pomocnicí při probouzení a

---

² Schopnost vládnoucí třídy podřídit si ovládané třídy, aniž by k tomu bylo nutné použít prostředků násilí (Jandourek, 2001).

emancipaci českého národa. Významný podíl na rozvoji feminismu měly ženské spolky, které byly hojně zakládány (Český výrobní spolek, Americký klub dam nebo Ústřední spolek českých žen apod.) (Lenderová, 1999).

Mezi první ženy, které se podílely na rozvoji feminismu, bychom mohli zařadit Marii Riegrovou, která založila spolek podporující chudé dívky a ženy, kde nabízela různé kurzy pro ženy, aby se mohly samy uživit. Karolína Světlá se zase soustředila na zlepšení vzdělanosti žen podobně jako Eliška Krásnohorská. Ta měla významný podíl na založení prvního dívčího gymnázia Minerva v roce 1890 (Horská, 1999, Lenderová, 1999). Na přelomu století ženy již poměrně běžně pracovaly jako učitelky, úřednice, sekretářky, umělkyně, lékařky, prodavačky nebo sociální pracovnice apod. Po uzavření sňatku však často zůstávaly v domácnosti.

Přední představitelé českého národa myšlenku rovnosti žen odmítali a zastávali všeobecný názor, že „ženská patří k vařečce“. Odmítali nejen myšlenku rovnosti, ale měli odmítavý postoj i k ženskému vzdělávání vedoucímu k samostatné profesi žen. Slovo emancipace mělo v očích veřejnosti nádech něčeho nepatřičného. Čeští politikové se k ženskému politickému hnutí stavěli negativně. Ženský program neměla žádná politická strana až do 90. let 19. Století. První politická strana, která do svého programu zahrнула požadavek volebního práva žen, byla sociální demokracie v roce 1897. S požadavkem na ženské volební právo u nás přišel již Vojtěch Náprstek v roce 1887. Náprstek byl zcestovalec, několik let žil v USA a do tradičního českého světa se snažil přinést svoje zkušenosti včetně myšlenky na rovnoprávnost žen. Považoval totiž za nespravedlivé, aby žena, která platila daně, nesměla volit (Lenderová, 1999).

V roce 1904 byl založen Ženský klub český, který sdružoval ženy z různých vrstev a stavů. Za předsednictví Františky Plamínkové ustanovil roku 1905 Výbor pro volební právo žen. V listopadu 1905 pak ženy spolu s muži manifestovaly za všeobecné rovné a přímé volební právo. V roce 1912 byla ženám povolena účast v politických stranách a spolcích a výbor nominoval za Národní stranu svobodomyšlnou Boženu Vikovou Kunětickou, která byla zvolena jako první poslankyně do českého sněmu. V roce 1918 spolu s Františkou Plamínkovou a Eliškou Krásnohorskou pak byla zvolena do senátu (Kadlecová, Fórum 50%). Právo na majetek, vzdělání a právo volit a další občanská práva byla u nás ženám přiznána v roce 1920. V meziválečné době hrála ve feminismu významnou roli Milada Horáková, která byla nástupkyní Františky Plamínkové ve výboru pro volební právo žen (Horská, 1999). V období první republiky již ženy z různých politických stran zasedaly v senátu, v parlamentu i pražské městské radě. U prezidenta T. G. Masaryka měla myšlenka úplné rovnoprávnosti žen plnou podporu a ženy byly přijímány i v intelektuálních kruzích. Toto období rozkvětu však trvalo jen do vzniku tzv. druhé republiky, po které přišla okupace a po ní totalita, během nichž se feministická hnutí nemohla svobodně rozvíjet (Horská, 1999).

Druhá vlna feminismu tedy u nás v důsledku politické situace (komunismu) v podstatě neproběhla. Některé feministické principy byly prosazovány shora, ale byla omezována svoboda všech, nejenom žen (Havelková, 2004). Ženy získaly právo na práci a byla vyzdvížena její hodnota (ženské práce), otevřely se jim veřejné instituce, byl vyvíjen tlak na obsazování veřejných funkcí ženami a získaly rovný přístup ke vzdělání (Havelková, 1999). Na konci socialismu tak ženy dosáhly určitého stupně rovnoprávnosti například v úrovni vzdělání a kvalifikace, sociálního statutu neodvozeného od muže a určitého stupně hospodářské nezávislosti. Znárodňování a redukce soukromého vlastnictví také vedla k určitému vyrovnání šancí a oslabení mužských vzorů, zůstala však zachována tradiční dělba práce a na trhu práce ženy braly výrazně nižší platy (67% platu mužů). Tento stupeň rovnoprávnosti, který v některých západních zemích takové úrovně nedosahoval, však u nás nebyl reflektován a byl brán jako samozřejmost (Wágnerová, 1999). Nedošlo totiž k proměně vědomí společnosti a chápání rolí žen a mužů zůstalo patriarchální (Věšíňová-Kalivodová, 1999). Mimo jiné v důsledku toho byl feminismus po otevření hranic přijímán odmítavě či s pohrdáním (Wágnerová, 1999).

V postkomunistickém vývoji byl feminismus považován za další -ismus, na který česká společnost nebyla zralá. Od počátku století, kdy u nás bylo feministické hnutí velmi silné, se situace zásadně změnila. Během návratu do demokratické Evropy bylo feministické hnutí odsunuto na okraj a jeho tradice zapomenuta. (Osvaldová, 2004). Obnovování kapitalismu posílilo mužské vzory chování a normy. Vzrostlo sebevědomí mužů a ženy byly naopak tlačeny zpět do tradičních rolí manželek a charitativních pracovníků. Významným faktorem bylo nové dělení majetku, kdy například privatizace zdaleka nebyla genderově neutrálním projektem, neboť majetek byl privatizován do rukou mužů. V souvislosti s rozmachem reklamy, ale i pornoprůmyslu došlo také k jakési legalizaci pohledu na ženské tělo jako na sexuální objekt, který má ženě připomínat, k čemu tu vlastně je (Wágnerová, 1999).

Po pádu komunismu, kdy k nám začaly důrazněji pronikat informace o feministickém hnutí, se na formování postoje k feminismu podíleli zejména tehdejší exiloví a disidentští intelektuálové, jejichž názory byly společností uznávány. Feminismus prezentovali jako militantní, jednoduchou a směšnou ideologii, která šíří nenávisť k mužům. Přestože autoři neměli odborné znalosti z tohoto oboru, byli veřejností za odborníky považováni a jako takové byly jejich názory veřejností akceptovány a přijímány (Sokolová, 2004). Svou roli zde hrála i dosažená úroveň rovnoprávnosti zmíněná výše. Dalším důvodem negativního ohlasu feminismu byla zřejmě neschopnost české společnosti navázat po roce 1989 na demokratické principy a také velmi malé množství osobností a institucí, které se k feminismu hlásily (Jedličková, 2006).

Pozitivní vliv na prezentaci ženských témat mělo založení centra Gender Studies v roce 1991, které soustředilo informace, zkušenosti i osoby, které se jimi zabývaly, a určitým způsobem proniklo do médií a také přímo ovlivňovalo veřejnost. Některé aktivistky, přestože řešily ženskou rovnoprávnost, se však od feminismu distancovaly. Důležitým krokem bylo zavedení genderových témat do vysokoškolského studia a založení katedry genderových studií. Začaly se také zakládat různé neziskové organizace, které se problematikou ženské nerovnosti zabývaly.

Zájem veřejnosti o ženskou otázku vzrostl v období IV. Mezinárodního kongresu o ženách v Pekingu, který se konal v roce 1995. Ukázalo se, že problémy, se kterými se potýkají americké ženy, jsou součástí celosvětového hnutí a týkají se i českých žen. Významné bylo také založení protestní stínové vlády žen v roce 2000, což opět napomohlo zvýšení zájmu médií a veřejnosti o postavení žen v naší společnosti (Jedličková, 2006). Důležitým krokem byl i vstup ČR do Evropské unie v roce 2004, jehož podmínkou bylo a je odstraňování všech forem diskriminace a zajištění rovnosti mužů a žen ve všech oblastech.

V současné době u nás působí několik desítek organizací, které se snaží o zlepšení situace žen v naší republice a většinou se zaměřují na určitou oblast. Například Fórum 50% usiluje o vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice a veřejném životě; proFem se soustředí na poradenství a pomoc obětem domácího násilí podobně jako Rosa; Evropská kontaktní skupina se zabývá diskriminací na trhu práce a také diskriminací cizinek a cizinců. Problémem však je nedostatečná spolupráce mezi jednotlivými neziskovými organizacemi i mezi organizacemi a akademickou sférou (Linková, 2006; Vodrážka 1999). Také pro vládu v naší zemi je prosazování rovnosti mužů a žen jen okrajovou záležitostí a děje se spíše jen formálně (Stínová zpráva, 2006).

2. Postoj k feminismu v České republice

Než se budu věnovat postojům naší společnosti k feminismu, měli bychom si definovat pojem postoj. Postoj je v slovníku Universum popisován jako: „intence, sklon k určitému hodnocení určité situace či podnětů určitého typu, spojený s předpokladem určitého chování, určité reakce na situaci či podnět. Postoj vyplývá z dosavadní životní zkušenosti, z hodnotové preference i z motivací. Specifickým typem postoje je předsudek, který lze charakterizovat předpojatostí, iracionálností a silnou rezistencí. Stejně jako u chování, vyskytují se u postojů stereotypy“ (Universum, 2001).

Názory a postoje k feminismu se v dnešní společnosti liší. Určitá část populace se o feminismus nezajímá vůbec, ale jiní jsou přesvědčeni, že žijeme v patriarchální společnosti, kde „muži jsou v naší kultuře stále nadřazeni a ženy považují za podřízenou skupinu“ (Hauserová, 1995, str. 49). Řada feministicky smýšlejících žen

také spojuje feminismus s demokracií a tvrdí, že ve většině zemí ve skutečnosti platí právo a demokratické principy jen pro polovinu lidstva (Osvaldová, 2004; Šiklová 1999; Sommerová 1999).

Dá se však asi říci, že většina jsou spíše zastánci tradičních hodnot a rolí a o feminismu si myslí, že: „...je to bláznivý výmysl znuděných západáček, omrzělých příjemným životem bez opravdových problémů“ (Hauserová, 1995, str. 5). Stále je považován za hysterickou aktivitu bláznivých žen, která ohrožuje přirozený běh věcí (Hauserová, 1995). Hysterií jsou u nás v souladu s genderovými stereotypy obvykle označovány vztek a agresivita u žen. Společnost je u nich považuje za nežádoucí a nutí je je potlačovat. Z feministické perspektivy je však hysterie respektive agresivita brána, jako pozitivní životní síla, kterou je třeba přijímat, aby se nestala destruktivní (Van der Vlugt, 1994).

Feminismus je u nás odmítán nejenom muži, ale často i samotnými ženami, které se ženám bojujícím za svá práva vysmívají a tvrdí, že podřít se mužské autoritě je pro ženy přirozené, a změnu odmítají (Frouzová, 1999). Objevují se i názory, že české ženy feminismus nepotřebují, že tu žádný problém neexistuje (Jonsson, 1999), případně, že už není třeba o zlepšení podmínek žen usilovat, jak například tvrdí Eva Hauserová na blogu na iDnes, kde mimo jiné píše, že se nyní již prakticky s projevy znevýhodňování žen neseťkává a upozorňuje na obrovský posun za posledních 20 let. Od spisovatelky píšící na feministická témata se zjevně posunula a od dnešního feminismu, který jí připadá extrémní, se začíná distancovat (Hauserová, 2012). Podobný názor zastává i modelka Dominika Hužvárová, která na svém webu www.stopfeminismu.cz tvrdí, že feminismus již svých cílů dosáhl a feministky popisuje jako ženy, které jako ženy neuspěly, a proto se vrhají do světa mužů. Muži touží především po úspěších ve své kariéře, ale většina žen však podle ní hledá spokojenost spíše v rodinném štěstí v blízkosti dětí a manžela. Žena, která je úspěšná, je pro ni synonymem ženy nešťastné, protože úspěšné ženy mají problém si najít partnera, ztrácí schopnost se o někoho starat a nechtějí se věnovat domácím pracím. Feministky jsou pro ni určitým typem anomálie - jsou to ženy, které se narodily s jiným tzv. mužským typem mozku, a proto přemýšlí stylem mužů. Hužvárová se zcela ztotožnila s patriarchálními hodnotami a normami, které v naší společnosti vládou. Její projev naznačuje, že nemá přehled o problémech, se kterými se u nás ženy často setkávají (viz kapitola 2.1.2) ani o tom, o co feminismus usiluje.

Pojem feminismus je negativně vnímán i v akademické sféře. Znamená ohrožení či oslabení projektu nebo osoby, která je s ním spojována. Jeho odmítání se však neprojevuje jen na akademické půdě, ale i v běžném životě (Václavíková – Helšusová, 2006).

Je však důležité podotknout, že výše uvedené postoje nejsou podloženy žádnými výzkumy nebo studii a jedná se v podstatě o názory či pocity uvedených osob.

2.1 Ženy a feminismus

Výše uvedené rozličné postoje k feminismu se samozřejmě týkají i žen. O feminismus se v naší společnosti zajímají především ony, přesto si velká část žen u nás odmítá svou diskriminaci připustit. Tvrdí, že ve skutečnosti jsou mužům rovny a nikdo o tom nepochybuje. Podle některých se však ve skutečnosti bojí prohlédnout a realisticky vidět své skutečné postavení. Namísto toho spolupracují s muži a podílí se na udržování svého podřízeného postavení. Jejich nenávisť k feminismu je kompenzací jejich podřízenosti (Bělohradský, 1999): „Už od Marxe víme, že nejvíce se lidé cítí ohroženi ztrátou svého falešného vědomí“ (str. 246).

Frouzová považuje postoj žen k feminismu u nás za tragédii. Postoj mužů je pro ni celkem pochopitelný, ale problémem je, že samotné ženy se vysmívají aktivistkám, které bojují i za jejich práva. Problém vidí v tom, že ženy nevědí, v čem spočívá jejich skutečná hodnota, a přebírají názory mužů, kteří u žen vyžadují tzv. DDD - Domácnost. Děti. Dobrý vzhled (Frouzová, 1999).

I Havelková upozorňuje na fakt, že současné postavení žen nikoho neznepokojuje, ani samotné ženy. V naší společnosti panuje názor, že se s tím nedá nebo nemá nic dělat. Problém vidí také v tom, že se o skutečném postavení žen u nás mnoho neví, neprovádí se výzkumy ani monitoring například výskytu násilí na ženách apod. (Havelková, 1999).

Jana Valdřová podnikla na fakultě, kde vyučuje, malý výzkum ohledně postojů k feminismu, jehož účastníky byly většinou ženy (konkrétně 36 žen a 9 mužů). Feministku, přestože žádnou neznali, většinou popisovali jako nesympatickou, vyzáblou a přísnou ženu, kterou k feminismu dovedly komplexy méněcennosti, touha po seberealizaci nebo pomstychtivost (Valdřová, 1999). Mimo výše uvedenou Valdřovou se i v této kapitole jedná převážně jen o názory některých odborníků na postoje žen k feminismu.

2.1.2 Postavení žen v ČR

Vzhledem k různosti názorů na postavení žen v naší společnosti jsem považovala za důležité věnovat se postavení žen u nás. Chtěla jsem zjistit převážně ze statistických dat, zda se u nás stále diskriminace žen vyskytuje.

Organizace Social Watch zveřejňuje tzv. index genderové spravedlnosti. Index porovnává postavení žen ve 154 zemích světa v oblasti socioekonomického postavení,

jejich podílu na moci a společenskému vlivu. Nejvyšší dosažená hodnota, která znamená úplnou rovnost, je 100. Česká republika obdržela pro rok 2012 index 73. Umístila se na 43. místě stejně jako Slovensko, Maďarsko, Kyrgyzstán, Paraguay a Botswana. Oproti minulým letům to znamená mírný vzestup, například v roce 2009 jsme obdrželi index 68 a umístili jsme se na 57. místě mezi Čínou, Venezuelou, Brazílií a El Salvadorem, v roce 2007 jsme získali index 69 a zařadili jsme se na 48. místo (Social Watch, 2012).

Dle statistik Ministerstva práce a sociálních věcí z roku 2010 ženy u nás pobírají v průměru o 20 % nižší plat, největší rozdíly byly zjištěny u vysokoškoláků (Gender Pay Gap (GPG) = 27,5%) a u středoškoláků bez maturity (GPG = 29,4%). Ženy podnikatelky tvořili z celkového počtu cca 29% (Ženy a muži v datech, 2011). Statistiky uváděné na stránkách statistického úřadu Evropské unie Eurostat však uvádějí pro Českou republiku pro rok 2010 údaj mnohem vyšší - GPG 25,5%. V roce 2002 byla u nás GPG „jen“ 22,1%, tato data tedy naznačují, že se u nás situace zhoršuje, místo aby se zlepšovala (Eurostat, 2010). Počet ekonomicky aktivních žen v roce 2010 byl 49%, mužů 68%. Žen zaměstnavatelek je oproti mužům také výrazně méně (1,8% oproti 5,1%), žen podnikatelek je 9,3%, mužů je pak 16,7%. Míra dlouhodobé nezaměstnanosti žen v roce 2010 byla 3,8% což je o 1,1% vyšší než u mužů (Zaostřeno na ženy a muže 2011).

Zaměstnanost mužů a žen se u nás také liší podle odvětví činnosti. Z výzkumu, prováděném v roce 2008, vyplynulo, že největší procento žen je zaměstnáno zejména ve zdravotní a sociální péči (80 %) a vzdělávání (76%), což jsou oblasti s relativně nízkým platovým ohodnocením. Muži jsou zaměstnáváni především ve stavebnictví (91%) a v těžbě nerostných surovin (87%). Významné rozdíly byly zaznamenány i v některých typech profesí – například v kategorii *Zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci* představovaly ženy pouze 28% z celkového počtu, naopak největší zastoupení měly ženy v kategorii *Nižší administrativní pracovníci* – 74% a v kategorii *Provozní pracovníci ve službách a obchodě* – 67% (Ženy a muži v krajích ČR – Zaměstnanost, 2008). Tato data ukazují na existenci tzv. duálního trhu práce, ve kterém jsou ženy a muži jsou směřovány k odlišným profesím. Tzv. ženská práce má spíše negativní konotace - je považována za nudnou a jednotvárnou, předpokládá se, že vyžaduje menší samostatnost než tzv. mužské práce a také méně kvalifikace a inteligence. Důsledkem je nižší platové ohodnocení a prestiž (Renzetti, Curran, 2005; Čermáková, 1999).

Ve vládě je v současné době 12% žen tj. 2 ženy, které však byly jmenovány dodatečně. V poslanecké sněmovně bylo v roce 2010 22% žen (celkem 44) a do senátu bylo zvoleno 14,81% žen (Fórum 50%). Dle informací uvedených v genderových statistikách Českého statistického úřadu muži ve všech volbách převládají

mezi kandidujícími i zvolenými (viz tabulka č. 1). Stejně tak na ministerstvech ve všech vysokých řídicích a rozhodovacích pozicích převládají muži. Ženy tedy nemají příliš velkou možnost rozhodovat o zásadních věcech tzv. vysoké politiky, které se týkají i jejich života.

Tabulka č. 1: **Kandidující a zvolení do PSP ČR v letech 1996 – 2010** (ČSÚ, 2010).

Rok	Kandidující		Zvolení		Úspěšnost (v %)	
	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži
1996	908	3584	30	170	3,3	4,7
1998	756	2857	30	170	4,0	6,0
2002	1596	4472	34	166	2,1	3,7
2006	1383	3602	31	169	2,2	4,7
2010	1364	3658	44	156	3,2	4,3

Podle průzkumu společnosti ProFem, který proběhl v České republice v roce 2012, se minimálně 40% žen ve svém životě setkala s domácím násilím. V posledním roce se s ním setkala 11% žen. Prevenci domácího násilí vnímá 69% žen jako neuspokojivou. (Růžičková, 2012).

Výše uvedená data tedy dokazují, že postavení žen v naší republice stále ještě není rovnocenné a ve všech oblastech je stále třeba usilovat o zlepšení. Názory, že v naší zemi již žádné problémy s diskriminací žen nejsou, se proto ukazují jako irelevantní.

3. Další možné příčiny negativního postoje k feminismu

Z výše uvedeného vyplývá, že negativní postoj k feminismu v naší společnosti byl částečně ovlivněn historickým vývojem naší společnosti, konkrétně nástupem socialismu a vývojem po pádu komunismu. Může být také důsledkem popírání podřízeného postavení ženami, které si nenávisť k feminismu svou podřízenost kompenzují, jak uvádí Bělohradský v kapitole 2.1. Dle Havelkové může být příčinou také skutečnost, že neexistuje všeobecné povědomí o tom, co feminismus ve skutečnosti je (Havelková 1999). Osvaldová negativní reakci společnosti vysvětluje také strachem z rozpadu nukleární rodiny v důsledku důsledného uplatnění svobodné volby žen (Osvaldová, 2004). Olga Sommerová si nechuť k feminismu vysvětluje neschopností nebo odmítáním změny způsobu myšlení a postoji k životu. To se týká

nejen mužů, ale i žen, které nechápou, o co vlastně feministky usilují (Sommerová, 1999). Další názory odborníků na možné příčiny jsem již částečně prezentovala v kapitole 2. a 2.1.

Negativní postoj žen k feminismu se vyskytuje nejen u nás ale i v zahraničí. Podle studie Pamelý Aronson uskutečněné v roce 2003 ve Spojených Státech Amerických na 42 mladých ženách se téměř polovina z nich nechtěla s termínem feministka spojovat, přestože téměř všechny respondentky podporovaly ženskou emancipaci. Část z nich měla pocit, že feministické hnutí zašlo příliš daleko, některé se s feminismem nechtěly identifikovat, protože se bály vzniku nepřátelství ze strany mužů, některé nevěděly, co si pod tím pojmem mají přesně představit nebo měly ve svém životě příliš starostí na to, aby se o feministické hnutí staraly (Aronson, 2003).

V jiné studii uskutečněné na vysokoškolských studentech na univerzitě ve státě Michigan se autorky zaměřily na sledování stereotypů v hodnocení feministek. Výzkumu se účastnilo 345 osob (skupina byla rozdělena na dvě části). I zde se ukázalo, že studenti, kteří hodnotili feminismus lehce pozitivně, měli problém sami sebe tímto termínem označit. Autorky si to vysvětlovaly mimo jiné důvody uvedenými v předchozí studii a také tím, že studenti vnímají postoje k feminismu ostatních lidí mylně – tedy že mají pocit, že je feminismus hodnocen negativněji než ve skutečnosti je, a proto se k němu nechtějí hlásit. Studie zaznamenaly známky toho, že hodnocení feministek stále podléhá stereotypům. Mezi nejčastější stereotypy u hodnocení feministek patřila liberální politická orientace, asertivní a na kariéru orientovaná osobnost a vyšší pravděpodobnost homosexuality než u žen nefeministek (Twenge, Zucker, 1999).

Toller, Suter a Trautman se zase zabývali vztahem mezi identifikováním se s genderovými rolemi a postojem k feminismu. Studie se zúčastnilo 301 studentů (118 mužů a 175 žen) ze středozápadní univerzity. Výsledky potvrdily předpoklad, že zvýšená mužnost u studentů a u studentek zvýšená ženskost je spojená s negativními postoji k feminismu, negativním postojem k netradičním genderovým rolím a neochotou se nazývat feministkou. Autoři to u mužů zdůvodňovali tím, že u feministů je zpochybňována jejich mužnost a jako další důvod uváděli skutečnost, že anglický výraz „feminist“ je spojován s ženskou osobou. U žen uváděli jako důvod mimo jiné, že feministky jsou často popisovány jako neženské osoby, které nesou některé znaky považované za mužské jako například agresivitu a dominanci. Ženy, které jsou více ženské tak mohou na feminismus a netradiční genderové role nahlížet jako na mužské (Toller, Suter, Trautman, 2004).

3.1 Reprodukce mužské nadvlády

Jednou z příčin negativního postoje žen k feminismu může být skutečnost, že samy ženy na sebe pohlížejí z hlediska mužů a přejímají jejich schémata hodnocení. V důsledku toho pak mohou považovat svoje méněcenné postavení ve společnosti za přirozené a na feminismus pohlížet jako na ideologii, která jde proti přírodou danému řádu. Detailněji to ve svém díle *Nadvláda mužů* popisuje francouzský sociolog a antropolog Peter Bourdieu (2000). Bourdieu vysvětluje, že jedním z mechanismů, které zajišťují reprodukci mužské nadvlády ve společnosti, je skutečnost, že ženy přejímají schémata, jež reprodukuje útlak jich samých. Díky podvědomým schématům vnímání a hodnocení sebe sama si ženy a dívky stále osvojují principy androcentrismu a samy se směřují k pozicím, které odpovídají společnosti s patriarchální strukturou. Tento mechanismus Bourdieu (2000) spojuje se symbolickým násilím.

Symbolické násilí autor vysvětluje jako stav, kdy ovládaný nemá jinou možnost než přijmout nadvládu a vládnoucího uznávat, neboť tato nadvláda je vepsána do symbolického řádu společnosti. Děje se tak především díky naturalizaci tohoto vztahu nadřízenosti a podřízenosti. Ovládaní pak na sebe i na ty, kteří jim vládou, pohlíží skrze hodnoty a klasifikace vládnoucích. Bourdieu (2000) dodává: „Myslet si, že symbolické násilí se dá překonat čistě jen uvědoměním a vůlí, je naprostá iluze, protože jeho účinky a podmínky jeho účinnosti jsou trvale vepsány do nejhlubší hloubi těl ve formě dispozic.“ (Str. 38). V důsledku toho po zrušení nějakého zákazu či získání nové svobody nedojde k jejich plnému využití ještě dlouho poté, co byla změna zavedena právě v důsledku těchto hluboko zapsaných dispozic. Proto také není možné, aby symbolická revoluce feministického hnutí způsobila obrat v myslích žen a aby si jednoduše uvědomily své znevýhodnění a poté se osvobodily od nadvlády mužů. K tomu je nutná radikální změna struktury, která tyto dispozice vytváří. Na neustálé reprodukci tohoto symbolického násilí se podílí nejenom jednotlivci, ale také instituce – rodina, škola, stát a církve (Bourdieu, 2000).

Podobně Simone de Beauvoir ve svém díle vysvětluje, že na ženu je pohlíženo a je určována svým vztahem k muži a že ona sama tento pohled přijala. Je na ni za všech okolností hleděno jako na Druhé pohlaví v absolutním smyslu slova, aniž by byla uznána reciprocita vztahu mezi pohlavími. Žena se tomuto vztahu podřizuje částečně dobrovolně, neboť z něj plynou určité výhody, které jí spojení s muži (nadřazenou třídou) přináší, a také z určité pohodlnosti – vzdává se tak odpovědnosti za svůj život. Se svobodou totiž přichází odpovědnost za vlastní skutky a rozhodnutí, i za hledání cíle a smyslu své existence. V důsledku toho je však odříznuta od své transcendence a je ponechána v imanenci - není subjektem, ale objektem. Například dívky v očích chlapců zvyšují svou hodnotu, pokud se chovají dle jejich představ – to znamená nebýt příliš otevřené, příliš vzdělané, inteligentní či charakterní. To muže děsí. Dívky se tak musí

vzdát svého přirozeného já, aby uspěly na manželském trhu. Musí se stát tou Druhou (Beauvoir, 1966).

3.2 Vliv médií

Další možnou příčinou odmítání feminismu může být jeho negativní obraz vytvořený médii. Média hrají v naší společnosti důležitou roli ve formování a přejímání názorů a postojů. Stávají se účinným manipulačním nástrojem a odborníci zjišťují, že lidé žijí stále více v mediovaném světě: „Mediální realita se prosazuje jako zvláštní typ sociální konstrukce reality“ (Jiráček, Kopplová, 2003, str. 168). Pod pojmem média, přestože je jeho význam mnohem širší, si v dnešní době představujeme zejména tisk, rozhlas a televizi a nově také internet (Jiráček, Kopplová, 2003).

Média na jednu stranu odrážejí hodnoty, normy i vztahy, které ve společnosti převládají, na druhou stranu je ale také formují a tvoří. V televizním zpravodajství například tím, jaké události budou předmětem zpráv a také nabídkou pořadů. Výzkumy v Americe ukazují, že televize zaujímá ústřední místo v životě mnoha obyvatel. Řada televizních diváků také nekriticky přijímá mediální obsah sdělení jako realitu (Renzetti, Curran 2004). I denní tisk nám sděluje, co jsou důležitá témata a které osoby a činnosti jsou hodny pozornosti novinářů (Pavlík, 2002).

V mnoha případech se média podílí na podporování tradičních rolí a stereotypů a k emancipačním aktivitám se staví převážně negativně. Přestože se v televizi objevují témata ženské emancipace a pohledy z feministické perspektivy, převládají ve vysílání genderové stereotypy (např. ženy se zabývají především milostnými vztahy, muži řeší práci) (Renzetti, Curran, 2005). To může představovat zásadní problém, protože mediované materiály mohou hrát silnou ideologickou roli při utváření sebepojetí, zejména pokud se jedná o pojetí maskulinity a femininity. Médii přebírané představy o sebepojetí se hluboce vrývají do osobnosti a projevují se především v tom, jak se jedinci chovají, jaký vztah mají k sobě a k ostatním a jak si vytvářejí omezení sebe sama. Thompson hovoří o tzv. ideologických sděleních, která slouží k udržování asymetrických mocenských poměrů: „Za jistých okolností symbolická sdělení slouží k tomu, aby ustavovala a udržovala vztahy nadvlády a dominance“ (Thompson, 2004, str. 171). Masivní rozvoj médií, jehož jsme v dnešní době svědky, vytváří příhodné podmínky pro vnucování ideologických sdělení do každodenního života. Vzniká tak začarovaný kruh – čím víc je proces budování sebepojetí ovlivňován mediovaným symbolickým sdělením, tím více se samo sebepojetí stává na těchto mediálních systémech závislým (Thompson, 2004).

Ve Spojených Státech i jinde v zahraničí jsou feministky často prezentovány jako radikální hnutí, veřejnosti protivné, které je základní příčinou současných ženských

problémů. V novinách a časopisech se na přelomu tisíciletí objevila vlna odporu proti feminismu, kde bylo ženám sdělováno poselství, že žena požadující rovnoprávnost s muži obětuje své skutečné štěstí. Tomuto fenoménu se věnovala například Susan Faludi v knize *Backlash*. V ní popisuje, že v médiích se v určité době objevovaly články o tom, že ženy konečně vyhrály svůj boj a dosáhly rovnosti, ale přesto se nikdy necítily hůře. Ženy profesionálky podle nich trpěly syndromem vyhoření, stresovými poruchami, podléhaly epidemii neplodnosti apod. Média veřejnost přesvědčovala, že důvodem nespokojenosti žen, je jejich svoboda. Hnutí za práva žen prohlásila za jejich největšího nepřítel. Feminismus dle nich ženy odsoudil k podřadnějšímu životu. Ve skutečnosti se však o rovnosti žen nedalo hovořit. Dvě třetiny amerických chudých dospělých tvořily ženy, téměř 80% žen bylo zaměstnáno v tradičních ženských pracích, jejich zastoupení ve vedoucích nejen politických pozicích bylo minimální a rozdíly v platovém ohodnocení mužů a žen stále přetrvávaly. Nespokojenost žen tedy ve skutečnosti netkvěla v jejich aktuálním způsobu života, ale „spíše v uzavřeném systému, který začíná a končí médii, populární kulturou a reklamou – nekonečnou smyčkou, která udržuje a zveličuje svůj vlastní obraz ženství“ (Faludi, 1992, úvod, str. xv)³. Dle Faludi se tato reakce v médiích objevuje vždy, když se šance na dosažení rovnoprávnosti žen zvýší (Faludi, 1992).

Podobné postoje vyvolávají u odborné veřejnosti obavy: „Feminističtí badatelé jsou znepokojeni zejména mediálními portréty genderu. Přestože jsou tato vypodobnění negativní a sexistická nebo zkreslující realitu současných genderových vztahů, mohou být značnou částí veřejnosti přijímána jako pravdivá“ (Renzetti, Curran, 2005, str. 183).

V českém kontextu se vztahu médií k feminismu věnuje například žurnalistka a spisovatelka Barbora Osvaldová v knize *Česká média a feminismus*. Dle Osvaldové se česká média k feminismu staví převážně odmítavě: „Média ve své většině (jak bylo ukázáno v předchozích kapitolách) nepovažovala feminismus za téma zásadní, vnímala ho jako cizorodý prvek, neodpovídající domácímu paradigmatu, feministky jsou brány jako zástupný pojem pro otravné, nepřizpůsobivé členky společnosti, které mají ke všemu námitky“ (Osvaldová, 2004, str. 90). V důsledku tak česká média napomáhají k reprodukci patriarchátu a genderových stereotypů. „Tón většiny článků je ironický, už titulky svou formulací naznačují, že jde o karikaturu, nadsázku. Společnost feminismus nevnímala a nevnímá jako aktuální problém, respektive je přesvědčována, že to není aktuální problém“ (Osvaldová, 2004, str. 91).

Svůj podíl na tom měla historie vývoje naší společnosti, jak jsem již zmiňovala v kapitole 1.3, kde se na vytváření názoru na feminismus podílela elita intelektuálů,

---

³ V originále: „...rather in a closed system that starts and ends in the media, popular culture, and advertising – an endless feedback loop that perpetuates and exaggerates its own false image of womanhood.“

kteří bohužel neměli o feministickém hnutí a jeho cílech dostatečné znalosti. Významný vliv měla série článků Josefa Škvoreckého v časopisu Respekt. O feministických tématech mluvil s ironií a s posměšným nádechem, témata vytržená z kontextu a bez uvedení souvislostí prezentoval jako myšlenky celého feministického hnutí (Jedličková, 2006). Jiřina Šmejkalová hovoří o tom, že český tisk v té době vytvořil „odpudivé strašidlo – feminismus“ (Šmejkalová, 1998, str. 16), prezentoval jej jako bezduchou ideologii ohrožující západní společnost, které by se naše společnost měla vyhnout velkým obloukem.

Eva Hauserová viděla přínos pro feminismus v románech červené knihovny – tzv. Harlequinkách, kde je hlavní hrdinka většinou samostatná a nezávislá, klade důraz na vlastní seberealizaci a muž jejích snů v příbězích běžně vaří, o ženu se stará a hýčká jí (Hauserová, 1998). Ve skutečnosti však tato literatura nemá s myšlenkami feminismu nic společného.

K částečné změně vnímání feminismu pak došlo především díky odbornějšímu tisku a také díky časopisům zaměřeným na vzdělanější, flexibilnější a (duchem) mladší čtenáře. Postupně se přešlo od povrchních a útržkových informací ke komplexnějšímu pojetí. Přispěly k tomu i vysokonákladové magazíny pro ženy. Největší posun ve vnímání feminismu nastal s rozvojem internetu (Osvaldová, 2004).

Oates – Indruchová orientačně rozdělila způsob prezentace feminismu v českých médiích do třech fází: 1) Fáze otevřenosti v letech 1990 – 1991, kdy média otevřeně psala o feminismu; 2) Fáze uzavřenosti v letech 1992 – 1993, kdy média psala o feminismu v negativním smyslu; 3) Fáze genderového probuzení 1994 – dosud (kniha vyšla v roce 1999), kde se články snaží o hlubší porozumění této problematice. Tyto vývojové fáze však slouží spíše pro ukázkou tendencí v těchto obdobích. Žádná z nich nebyla přísně ohraničena a nevyskytovaly se v nich jen názory, které odpovídaly uvedené charakteristice (Oates – Indruchová, 1999).

Po patnácti letech od pádu komunismu však média stále napomáhala k prohlubování genderových stereotypů a diskriminace, místo aby přispívala k jejich odstraňování. Ženy byly prezentovány v tradičních rolích a byl jim poskytován menší prostor v televizním vysílání i v publicistice (Jedličková, 2006).

V současné době se v médiích i na internetu objevují články, které píšou o feminismu a feministických tématech poměrně otevřeně. Ukazuje to mimo jiné například článek v říjnové *Ona dnes* pod názvem *7 důkazů, že: Emancipace není hotová (ale je na dobré cestě)*, kde autorka probírá některé předsudky, se kterými se dnešní emancipovaná žena musí potýkat (Syslová, 2012). Ženské časopisy už nejsou jen plné receptů, ale poskytují cenné rady pro pracovní kariéru⁴. Média se rozepisují o problematice domácího násilí nejenom na stránkách věnujících se feminismu, ale

⁴ například: Cosmopolitan, Glanc, Marianne

jednotlivé případy se stále častěji vyskytují i na zpravodajských portálech⁵. Nechybí články, které podporují ženy v podnikání, kariéře a které jim pomáhají zvyšovat sebevědomí. O jejich problémech se píše otevřeněji.

Přesto se stále často vyskytují články, které feminismus odsuzují⁶, případně ženy stále staví do tradičních rolí matek, manželek a pečovatelek. V televizi jsou pak v různých seriálech i reklamách ženy prezentovány v tradičních rolích a ženám tak chybí dostatek pozitivních vzorů emancipovaných a úspěšných žen.

4. Shrnutí

V předchozím textu jsem se věnovala vysvětlení pojmu feminismus, jeho vývoji a postoji naší společnosti k této problematice. Z výše uvedeného vyplývá, že negativní postoj, případně nezájem o feminismus může být způsoben vlivy různých faktorů. Podílí se na něm historie vývoje feminismu v naší společnosti, především druhá fáze, ve které sice došlo k částečnému zlepšení postavení žen v naší republice, ale nedošlo ke změně vnímání rolí ženy a muže. Samy ženy si tato pozitiva neuvědomovaly. Po pádu komunismu se pak především česká media zasloužila o to, že se u nás feminismus považoval (považuje) za škodlivou nebo přinejmenším nepotřebnou ideologii. Důležitou roli hraje také fakt, že na reprodukci genderové nerovnosti se podílí samy ženy, které na sebe stále pohlížejí z hlediska mužů. Další z příčin může být také špatné povědomí veřejnosti o cílech feminismu.

---

⁵ například: www.novinky.cz

⁶ například časopis Reflex, 18.6.2012, článek: Zásadní gender nerovnost – odškodněte muže!

EMPIRICKÁ ČÁST

Cílem mého výzkumu je ověřit si, zda ženy v mém okolí mají k feminismu odmítavý postoj nebo se o něj nezajímají, porozumět jejich negativním postojům k feminismu a zjistit jejich motivace. Moje výzkumné otázky zní: „Proč mají některé ženy k feminismu negativní přístup nebo je nezajímá?“ a „Mají vlastně ženy v mém okolí negativní postoj k feminismu?“. Zároveň bych chtěla ověřit na vztahu žen k feminismu, zda (jak popisuje Bourdieu, 2000) zkoumané ženy přejímají schémata, která reprodukuje útlak, a zda na sebe pohlížejí skrz hodnoty a z pohledu mužů nebo zda je ve hře něco jiného.

5.1 Výběr metody

Pro studium postoje žen k feminismu jsem zvolila kvalitativní výzkum. Jedná se mi totiž o komplexní pochopení daného jevu a mým cílem je porozumět postojům a jednání respondentek, případné nalezení nových souvislostí a zjištění co možná nejvíce informací, které se tématu týkají (Hendl, 2005). Vzhledem k tomu, že nebudu porovnávat vztah či souvislost mezi proměnnými, ne zvolila jsem metodu výzkumu kvantitativního. Jelikož se chci zaměřit na zkoumání vztahu žen k feminismu a bude se jednat o sběr velkého množství dat od několika jedinců, realizovala jsem výzkum jako případovou studii (Hendl, 2005).

Data pro výzkum jsem získala formou verbálního dotazování, konkrétně využitím metody polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda se mi zdála vhodnou pro získání relevantních dat v kratším časovém úseku. Dotazy by bylo sice možno pokládat i formou dotazníku, ale v takovém případě nelze rozhovor flexibilně přizpůsobovat situaci, ani získat hlubší porozumění daného problému (Hendl, 2005).

Polostrukturovaným rozhovorem s kombinací uzavřených a otevřených otázek jsem chtěla získat subjektivní výpovědi respondentek na základní otázky, které mne zajímají a zároveň byla dotazovaným poskytnuta určitá volnost a prostor pro případné odbočení od předem dané struktury jiným směrem dle aktuální potřeby a situace. Umožnila mi také individuální přístup. Ponechání určitého prostoru a volnosti dotazovaným bylo důležité nejen pro navození příjemnější a otevřené atmosféry, ale také pro objevení případných nečekaných souvislostí, které by v případě plně strukturovaného rozhovoru nemusely vyjít na povrch. Umožnilo mi to také lepší pochopení a vcítění se do situace respondentek. Podle Reinharz (1992) tato metoda nabízí řadu výhod, dává respondentkám možnost vyjádřit svoje myšlenky a pojmenovat realitu vlastními slovy, umožňuje navázání bližšího vztahu s nimi a umožňuje také zmenšení mocenských

rozdílů. Důležitou roli hraje také fakt, že s respondentkami vede rozhovor osoba stejného pohlaví. Žena, která je schopna naslouchat, může u respondentek navodit prostředí, které lépe podporuje vyjádření jejích myšlenek, pocitů a názorů než kdyby byl výzkumníkem muž (Reinharz, 1992).

Výzkum probíhal v průběhu měsíce září a října roku 2012. Rozhovory byly vedeny individuálně. Při kladení otázek jsem se nejprve zaměřila na názory respondentek na samotné feministické hnutí a poté na oblasti, ve kterých jsou dle feministek ženy znevýhodněny, abych zjistila, zda je jako diskriminační pociťují a proč ano či ne. Chtěla jsem tak zachytit případný rozpor mezi jejich názory na feminismus a na feministická témata, který může být způsoben neznalostí této problematiky, tak jak to uvádí např. Osvaldová (2004) nebo Havelková (1999).

Průběh rozhovoru jsme zaznamenala na diktafon (se souhlasem dotazovaných) a později přepsala – pro získání co nejpřesnějších dat. Přepsaná data byla analyzována za pomoci techniky kódování a na jejich základě jsem se pokusila zodpovědět svou výzkumnou otázku.

Jsem si samozřejmě vědoma i určitých nevýhod, které rozhovor jako výzkumná metoda může přinášet. Jedná se zejména o riziko ovlivnění odpovědí respondentek, které jsem se snažila eliminovat volbou neutrálních a nezavádějících otázek a také snahou viditelně nehodnotit odpovědi během rozhovoru, dále o relativní časovou náročnost a také o problematiku anonymity. V jednom či dvou případech jsem zaznamenala i určitý problém s používáním diktafonu. Během žádosti o poskytnutí rozhovoru, kdy se jedna z respondentek na žádané téma již sama vyjadřovala, byly její názory mnohem radikálnější, než se pak projevilo při samotném interview nahrávaném na diktafon.

5.2 Výběr vzorku

Vzhledem k tomu, že jsem se chtěla soustředit na pochopení a vysvětlení určitého jevu v jeho komplexitě, zvolila jsem strategii účelového výběru vzorku. Dotazování jsem se rozhodla zaměřit na vysokoškolsky vzdělané ženy ve věku 35 – 55 let, které jsou nebo byly vdané, mají jedno či více dětí a jevily se tak, že zastávají k feminismu negativní postoj či se o něj nezajímají. Jednalo se tedy o poměrně homogenní vzorek – respondentky měly společných více určitých charakteristik (ne jenom jednu) a neprobíhala kontrola formou porovnání s atypickým vzorkem. Jednalo se o ženy, které patří do okruhu známých, případně známých mých přátel, o kterých jsem měla základní informace. U respondentek, které patří do okruhu mých známých, jsem jejich negativní postoj či nezájem o feminismus vyvodila z jejich reakcí a projevů vůči myšlenkám emancipace a také z chování. Osoby, které mi doporučily či

zprostředkovaly interview s dalšími respondentkami, byly o mých kritériích předem informovány.

Vzorek byl vytvořen metodou účelového vzorkování, a v jednom případě nabalováním (sněhová koule). Výzkum zahrnoval 7 žen; díky poměrně úzce zaměřené otázce, homogennímu vzorku a také z časových důvodů (přepisy rozhovorů) jsem považovala tento počet za dostačující. Zvolené charakteristiky respondentek dávaly předpoklad určitých životních zkušeností jako například: nutnost přerušit kariéru a částečná či úplná závislost na partnerovi v době rodičovské dovolené, starost o domácí práce, ale také zkušenosti z trhu práce – hledání zaměstnání před i po rodičovské dovolené, platové porovnání, zajištění a organizace času dětí apod., kde může docházet k jednání, které příznivci feminismu pokládají za diskriminující. U vysokoškolsky vzdělaných lidí lze také předpokládat snahu vyhledat vhodné informace a schopnost je relevantně posoudit a verbalizovat (Václavíková – Helšusová, 2006). Předpokládala jsem tedy, že jejich postoje, názory a důvody jejich volby při řešení těchto situací by mi mohly pomoci při hledání odpovědí.

Vzorek tvořili 4 ženy žijící v Praze nebo jeho blízkém okolí a 3 ženy z malého města, případně z přilehlé vesnice. Jednalo se o 3 učitelky, jednu asistentku v obchodním oddělení, úřednici ve státní správě, daňovou poradkyni a insolvenční správkyni v jedné osobě (OSVČ) a státní úřednici na mateřské dovolené. Rozhovory probíhaly buď v restauraci, nebo doma u respondentek – v těchto případech dotazované zajistily možnost nerušeného rozhovoru.

Struktura rozhovoru zahrnovala šest okruhů otázek: 1) Názory na feministické hnutí, 2) Jak se respondentka jako žena ve společnosti cítí, 3) Názory na postavení žen v naší společnosti obecně, 4) Pohled na postavení žen na trhu práce, 5) Náhled na zastoupení žen v rozhodovacích pozicích a 6) Role žen a mužů v rodině a domácnosti.

Pro analýzu jsem si zvolila postup založený na segmentaci – kódování. Nahrané rozhovory byly přepsány na data a přepsaná data byla dále zjednodušena a redukována na jednotlivé segmenty, které byly následně zpracovány. Soustředila jsem se zejména na vyhledávání určitých jevů nebo pravidelností, nalézání příkladů těchto jevů a následně jsem porovnávala společné rysy, rozdíly a také souvislosti. Na jejich základě jsem vytvářela předběžné závěry (otevřené kódování) (Coffey, Attkinson, 1996). Pro doložení mých závěrů v textu používám citace z rozhovorů, aby si čtenář mohl závěry sám ověřit. Pro zachování autenticity jsem citace ponechala v neupravené podobě (s přeřeknutími, nedokončenými větami a v nespisovné formě). Pro zachování anonymity byla všechna jména respondentek změněna.

5.3 Analýzy rozhovorů

Vzhledem k tomu, že životní zkušenost respondentek měla poměrně zásadní význam na jejich odpovědi a názory na feminismus, považují za důležité je nejprve trochu více popsat a představit prostředí, ve kterém žijí.

Markéta (39 let) je inženýrkou ekonomie. Žije s manželem a dvěma dcerami školního věku v domku nedaleko velkého města. Až do minulého roku byla doma s dětmi, starala se o celou domácnost i děti, manžel je až na výjimky živil. Před cca rokem nastoupila znovu do práce jako asistentka obchodu.

Magistra **Hana** (51 let) je učitelkou na základní škole v malém městě. S manželem mají dva syny v dospělém věku. Oba vyznávají tradiční křesťanské hodnoty a to se odráží i v rozdělení rolí v rodině.

Magistra **Věra** (51 let) je také celý život učitelkou na základní škole na malém městě. Manžel jí před několika lety zemřel a ona nyní žije v domě na malém městě se svými dospělými dětmi (syn a dcera) a jejich rodinami. Než manžel zemřel, byly jejich role rozděleny tradičně.

Magistra **Jarmila** (43 let) žije s manželem a devítiletým synem na vesnici. Dcera je již dospělá a bydlí samostatně. Jarmila se chtěla věnovat malování, ale brzy se vdala a byla nucena se svého snu vzdát. Teď učí na základní škole. Její manžel je zastáncem tradičního dělení rolí a od Jarmily vyžaduje, aby se o domácnost a děti starala především ona. On vystupuje v roli živitele. Ona těmto tlakům ustoupila a své určené roli se podřídila.

Inženýrka **Radka** (43 let) vystudovala ekonomickou školu a nyní pracuje jako státní úřednice v Praze, kde také s manželem a dvěma dětmi (12 a 18 let) žije. Sama vychází z velmi patriarchální rodiny, kde její matka vykonávala všechnu práci včetně zajišťování případných oprav v domácnosti, a otec nedělal nic. Ve své rodině Radka kopíruje tradiční uspořádání rolí, ale sama považuje za velký posun, že její manžel zajišťuje tzv. mužské práce.

Inženýrka **Milena** (50 let) pracuje jako daňová poradkyně a insolvenční správkyň (OSVČ). Je rozvedená a má jednu dceru (20 let). Již 15 let žije s novým partnerem v menším městě u Prahy. Rozdělení rolí v jejich domácnosti je tradiční.

Magistra **Adéla** (38 let) vystudovala sociálně-právní fakultu a v současné době je na mateřské dovolené s ročním synem. Kromě něho má ještě dvě dcery školního věku. V její rodině jsou role tradičně uspořádány, ona je doma a stará se o děti a domácnost, manžel je živí.

5.2.1 Feminismus očima respondentek

V první části rozhovorů jsem se nejprve zaměřila na to, co si respondentky představují pod pojmem feminismus, případně feministka a jaké mají na toto hnutí názor. Poté jsem zjišťovala, zda vidí nějaké jeho přínosy nebo naopak zápory a zda je podle nich v dnešní době ještě potřeba o emancipaci usilovat.

Z analýzy rozhovorů vyplynulo, že tři respondentky na feminismus mají negativní názor, tři respondentky by se daly zařadit do skupiny, která o feminismus nejeví příliš velký zájem a jednu respondentku feminismus zajímá, ale okolnosti jí nedovolují se o něj více zajímat. V jejich odpovědích se objevilo několik aspektů, které se shodovaly s některými častými představami o feminismu:

Feminismus jako nadvláda žen nad muži

Z analýzy rozhovorů vyplynulo, že všeobecné povědomí o feminismu v některých případech stále odráží obraz, který byl vytvořen počátkem 90. let v médiích (viz kapitoly 1.2.1. a 3.2). Přestože to není cílem feminismu, měla jedna z respondentek feminismus za hnutí, které má za cíl zvýhodnit v naší společnosti ženy: „(...) řekla bych, že to je upřednostňování postavení ženy ve společnosti“ (Hana). Podobný názor na feminismus zastávaly i další respondentky, jak se ukázalo dále zejména při diskuzi nad možnými záporami feminismu (viz níže).

Feminismus difference

Druhá respondentka, podobně jako Hauserová (viz kapitola 2.) byla toho názoru, že feminismus byl důležitý v minulosti, ale dnes je překonaný a že opět usiluje o zvýhodňování respektive o vymezení žen oproti mužům:

„Hnutí za rovnoprávnost mělo smysl tak před sto lety, kdy ženy nemohly studovat a neměly volební práva a podobně (...), ale zrovna to vydělování těch žen vůči těm mužům tady a teď je nedůležité. Já bych to prostě zobecnila, jako nějaký způsob prosazování práva jako takového (...) jako člověka mezi jinými lidmi, ale ne vymezení (ženu) vůči mužům.“ (Milena)

Respondentka si tedy feminismus ztotožňuje z jednou z jeho variant – s feminismem difference, který považoval muže a ženy za zcela odlišné bytosti (Kadlecová, Fórum 50%) a chápe ho jako směr, který se zabývá pouze „ženskými problémy“, ale stoupenci feminismu jej považují za hnutí, které usiluje o rovnost obou pohlaví (například se zabývá i problémem sociální konstrukce maskulinity) (Renzetti, Curran, 2005). Feminismus difference byl populární zejména v šedesátých letech 20. století.

Feminismus v rozporu s přirozeností

Názor jiné respondentky podporuje teorii Pierra Bourdieuho o tom, že ženy přejímají mužská schémata hodnocení a na feminismus pohlíží jako na ideologii, která jde proti přírodě (viz kapitola 3.1). Respondentka nejprve o feministkách prohlásila, že je to: „skupina žen, které jsou docela sebevědomý, vystačí si samy a chtějí hodně rozhodovat o svém životě“, ale pak dodala, že: „je to trošku proti přírodě, protože pro mě základem je ten vztah muže a ženy, to si myslím, je základ, to zůstává“ (Věra). Respondentka tedy současné patriarchální uspořádání považuje za přirozené a feminismus je pro ni něco, co tuto přirozenost narušuje, přestože dnešní mainstreamová sociologie představu o přirozenosti vyvrátila (Renzetti, Curran, 2005; Jarkovská, 2004).

Feminismus jako nepodstatné téma

Další respondentka má na feministku názor, že je to: „ženská, která si myslí, že má stejná práva a nároky jako muž“, ale jí samotné rovnoprávné postavení žen nepřipadá podstatné: „Jestli si někdo myslí, že je to důležité a chce za to bojovat, tak ať jde. Mně je to jedno...“ (Markéta). Během rozhovoru však vyplynulo, že její postoj není až tak jednoznačný. Markéta si na svoje postavení zejména v rodině několikrát během rozhovoru postěžovala a také uvedla, že je u nás potřeba o zrovnoprávnění žen stále usilovat.

Přínosy feminismu podle respondentek

Jako pozitivum by se dalo brát, že většina respondentek při otázce, zda vidí nějaké přínosy feminismu, reagovaly kladně. Jarmila například viděla přínos ve výchově dětí směrem k větší rovnoprávnosti, ve snaze o odstranění platové diskriminace a celkově ve zlepšení celé společnosti: „Já si myslím, že ta společnost bude lepší, když do toho vstoupí ty ženy.“ (Jarmila). Další respondentky uváděly, že u nás v rozhodovacích pozicích převládají muži a nemělo by to tak být: „...je špatný, že tady v tom státě je ve vedení více mužů, nejenom v politice. Já si stejně myslím, že ty ženy by měly dosáhnout alespoň na stejnou úroveň“ (Věra), či že ženy mají díky feminismu lepší práva, případně že se snaží odstranit diskriminaci na trhu práce. Respondentka na mateřské dovolené viděla přínos v tom, že se muži více participují v péči o děti: „z úhlu ženy na mateřské vidím, že je i občas už nějaký muž na mateřské, že se občas střídají, že to není, že žena musí být na mateřské (Adéla). To ukazuje, že si většina respondentek uvědomuje, že v naší společnosti to s postavením žen není úplně v pořádku. Přínosy ve feminismu viděly i některé respondentky, které jej v některých směrech považovaly za příliš extrémní hnutí.

Výjimku tvořily dvě respondentky. Přestože jsme si v kapitole 2.2.2 ukázali, že se u nás diskriminace žen vyskytuje snad ve všech oblastech života, jedna z nich feminismus považovala za neaktuální: „*v současnosti mi to nepřipadá jako důležitý problém*“ (Milena). Druhá respondentka na dotaz, zda vidí ve feminismu nějaký přínos, reagovala slovy: „*já osobně moc ne*“ (Hana). Případné nerovné zacházení či postavení vnímaly jako problém jednotlivce a zároveň celé společnosti. Nechtěly, aby byly ženy vůči mužům vymezovány a na problém s nerovným zacházením se hledělo jen jako na problém žen, protože i muži se s nerovným zacházením mohou setkat. Obě jako příklad uvedly, že domácím násilím mohou trpět i muži.

Zápory feminismu podle respondentek

Určité zápory ve feminismu viděly až na jednu výjimku v podstatě všechny respondentky. V této části se projevily u respondentek tendence spojovat feminismus s extrémností, přestože takový směr ve feminismu není a v českém kontextu se běžně nevyskytují ani jeho radikální formy. Jedna z respondentek viděla zápor feminismu v tom, že usiluje o nadvládu žen: „*já bych asi nechtěla, aby ty ženy vládly. (...) Aby oni nebyly nadřazené nad chlapama, já bych vzala tu rovinu, aby to bylo rovnoprávné*“ (Věra). Podobně na tom byla i další z nich, která jako zápor uvedla i vymezování žen vůči mužům:

„Myslím, že ta vyhraněnost, už to jako není až tak za nějaký práva a zlepšení podmínek žen, jako spíše to je o vymezování se, jako že my jsme něco jiného - jako proč? Jsme všichni lidé. Ten feminismus by byla odpověď, pokud je objektivně jasný nebo daný, že ty ženy nemaj stejný práva a možnosti jako muži, ale v okamžiku, kdy si myslím že toto je, tak ten feminismus přešel do takový..., ono je teda asi mnoho směrů nebo trendů toho feminismu, ale mně prostě vadilo to vymezování se vůči někomu jinému a prosazování se na úkor těch ostatních lidí v tomto případě žen oproti těm mužů.“ (Milena)

Překvapivě i respondentka, která měla o feminismu největší přehled, jej v tomto případě spojovala s extrémností: „*No určitě to zase má ty extrémní polohy, jako když se žena muži chce vyrovnat ve všem, jako aby musela umět opravovat auto a takovéto těžké práce, to je jasný, že od přírody jsme jinak vybavené, zase ne takováto válka proti mužům a nechtít děti (...)*“ (Jarmila). Stejně tak jako Radka, která zápor viděla v tom: „*když je to přehnaný, jakoby přehnanej feminismus, tak to si myslím, že je záporný, že už ty ženy ze sebe dělají muže a zapomínaj na tu ženskou stránku*“ (Radka). Většinou pak respondentky dodaly, že jsou pro, aby postavení žen ve společnosti bylo vyrovnané. Cílem feminismu však je, jak jsme si v kapitole 1. ukázali, zlepšení životních podmínek žen a odstranění jejich utlačování – tedy vyrovnání jejich postavení a ne nadvláda nad muži. Odpovědi respondentek tedy naznačují, že jejich

povědomí o feminismu je povrchní a zkreslené. Potvrzovalo by to názor, který uváděla Havelková (viz kapitola 2.1), že feminismus je stále pro mnoho z nás nepochopené téma a v důsledku toho je na něj nazíráno negativně a s předsudky.

Rovné postavení ano, ale ne feministickým hnutím

Dvě z respondentek, přestože uznaly, že v některých případech je potřeba se situací ohledně postavení žen něco dělat (například s diskriminací na pracovním trhu apod.) namítaly, že ale: „*ne tím feministickým způsobem*“ (Hana). Zdůvodnila to tím, že feministky jsou: „*radikální a nepřístupné diskuzi a hledání řešení, že jako oni v tom mají jasno*“ (Hana). Tento názor získala, když viděla nějaké reportáže nebo se s někým, kdo k feminismu inklinoval, setkala. Druhá respondentka například zase v souvislosti s diskriminací žen na pracovním trhu uvedla: „*(...), ale určitě myslím si, že se to může řešit jinak než prostě nějakýma „feministickýma metodama“, budu bojovat za sebe jako za člověka a nebudu se prezentovat jako feministka, budu bojovat za práva té osoby jako člověka. Dobře pracuju, chci mít za to tolik a tolik*“ (Milena). Ani v jednom případě však nebyly schopny navrhnout nějaký jiný konkrétní způsob. Jedna namítala, že v případě potřeby se člověk může obrátit na neziskové organizace, ale většina neziskových organizací, které se snaží řešit problémy, se kterými se ženy setkávají, se k feminismu hlásí.

Ztotožnění se s ženou feministkou

Přestože mezi respondentkami převažovaly ženy, které považovaly prosazování rovného postavení žen ve společnosti za přínosné a potřebné, ani jedna z respondentek se za feministku nepovažovala. Buď to bylo v důsledku nepochopení problematiky (Hana a Věra) – tedy považovaly feministku za ženu, která chce nadvládu nad muži (viz výše) nebo to zdůvodňovaly tím, že si nedokázaly především v rodině prosadit svoje názory například na dělbu práce, starost o děti apod. a byly v podstatě donuceny partnerem, případně tlakem rodiny, zachovat tradiční dělení rolí (Jarmila, Markéta, Radka).

Jiná respondentka jako další důvod uvedla, že jí současná situace v podstatě vyhovuje: „*(...) možná mi i vyhovuje z mého konzervativního pohledu ten můj stav, že by mi bylo třeba i líto nevidět ty děti každý den vyrůstat i za tu cenu, že budu mít horší práci, asi proto. Asi kdybych to chtěla změnit, tak bych asi mohla, možná mi to takhle asi stačí*“ (Adéla).

Za výjimku by se dala považovat Jarmila, která prohlásila: „*byly doby, kdy jsem si to o sobě myslela, ale teď už jsem ty hroty otupila, už jsem se zklidnila*“. Zjišťovala jsem tedy, zda by se označila termínem „rezignovaná feministka“ a ten odsouhlasila slovy: „*Víte, možná jo, já to sice úplně nevzdala nikdy – dceru jsem určitě vedla ke*

svobodě, ona má radikálnější názory než já" (Jarmila). Jednalo se o respondentku, která měla o feminismu i o situaci žen u nás poměrně přehled, ale ustoupila tlaku manžela s velice patriarchálními názory a akceptovala jeho požadavky. Při jiné příležitosti dokonce vyjádřila přání, že by se v příštím životě chtěla narodit mužem. Respondentka tedy silně pociťuje nevýhodu v tom, že se narodila jako žena a uvědomuje si, že v naší společnosti mají muži mnohem výhodnější postavení.

Jak jsem již zmiňovala v kapitole 2.2, zahraniční studie udávaly jako možný důvod negativního postoje k feminismu také nesouhlas s některými myšlenkami feminismu, případně skutečnost, že je na feministky ještě stále pohlíženo jako na asertivní kariéristky, u kterých je vyšší předpoklad odlišné sexuální orientace. Jako další důvod pak uváděly strach, jak na ně (jako na feministky) budou pohlížet muži (Twenge, Zucker, 1999; Aronson 2003). Tyto důvody respondentky neuváděly. Otázkou však je, zda by zejména poslední zmíněné důvody byly ochotny přiznat, pokud by to byla pravda.

Z výše uvedeného vyplývá, že respondentky nemají o feministickém hnutí dostatečné znalosti a názor si utvářejí na základě mediálních klišé. Vyplývalo to zejména z části týkající se případných záporů feminismu, ale u některých respondentek se to projevilo hned v počáteční diskuzi o tom, co si pod feminismem představují. V odpovědích respondentek se objevovaly také určité rozpory. Jedna z respondentek feminismus nepřipadá důležitý, ale má pocit, že by se postavení žen mělo zlepšit. Dvě z respondentek sice uznávají, že je třeba v některých oblastech postavení žen zlepšit, ale tvrdí, že feminismus není potřeba.

Přestože jsem se snažila vybírat respondentky především tak, aby měly buď záporný pohled na feminismus, nebo se o něj nezajímaly, během rozhovorů jsem zjistila, že jejich názory nebo nezájem není zdaleka tak jednoznačný, jak jsem původně přepokládala. Mezi odpověďmi respondentek se objevily i poměrně pozitivní postoje k feminismu. Jednou z nich byla Jarmila: *„vždycky to pro mě bylo zajímavé hnutí, velice mě zajímalo“* a také Adéla: *„je to potřeba, mělo by to být víc vidět a slyšet“*.

5.3.2 Názory respondentek na postavení žen v dnešní společnosti

Vztah žen k feminismu zcela jistě ovlivňuje i to, jak se ve společnosti jako ženy cítí. Respondentkám jsem proto v následující pasáži rozhovoru kladla otázku, zda pociťují nějaké výhody nebo nevýhody toho, že jsou ženami. Z jejich odpovědí vyplynulo, že se nad tím některé dosud moc nezamýšlely: *„Já nevím, já prostě..., já se cítím dobře“* (Hana). Jiná respondentka reagovala: *„Nevím, takhle z fleku, to bych musela víc“*

přemýšlet..." (Adéla). Některé odpovědi ukazovaly, že respondentky uvažují o feminitě i maskulinitě v souladu s genderovými stereotypy. Ty nám tvrdí, že žena by měla mimo jiné být citově založená, pasivní, méně technicky zdatná a muž naopak aktivní, technicky založený, méně citlivý (viz kapitola 1.1). Tomu odpovídaly reakce respondentek na můj dotaz: „*mám bohatší svět v tý emocionální rovině a ty chlapi jsou takový plošší a myslím si, že jejich svět, to jako ne*" (Radka), podobně mluvila i Věra: „*Jsem ráda, že jsem žena, ta citlivost mi vyhovuje, mě je bližší ten mateřský pud, ačkoliv teď, na stará kolena jsem se naučila trošku bojovat...*". Další výhody toho, že jsou ženami, respondentky spatřovaly také v možnosti mít děti, případně že je žena ušetřena těžkých prací: „*přeci jenom žena je ušetřena těžkých, náročných prací, přeci jenom vás ti muži trochu šetří*" (Jarmila). Jedna z nich uvedla také to, že se k ní ve starším věku chovají dobře, protože je žena.

Jako nevýhodu uvedly ztrátu atraktivity, což opět naznačuje stereotypní uvažování, a nemožnost pořídit si novou rodinu (děti) v pozdějším věku (oproti mužům). Jedna z respondentek, která nejprve uvedla mateřství jako výhodu, jej zároveň označila i za nevýhodu v tom smyslu, že se chtěla věnovat malování, ale mateřská role jí v tom zabránila: „*Měla jsem velké plány, ale pak jsem potkala toho muže budoucího svého a viděla jsem, že mě ta příroda táhne někam úplně jinam a v manželství ta role je úplně jiná*" (Jarmila). Respondentka tedy cítí důsledky toho, že na ní jako na ženě leží zodpovědnost za výchovu dětí, ale považuje to za přirozené. Opět se zde prokazuje teorie Bourdieho, že ženy si podvědomě osvojují principy androcentrismu a samy se směřují do rolí, které jim určila patriarchální společnost (viz kapitola 3.1).

Zajímavá byla také reakce Mileny, která v podstatě odmítala, že by se jako žena v naší společnosti měla cítit jinak:

„Vůbec bych to neřešila, vždycky je to vztah mezi těma lidma, se kterýma já přijdu do styku, dvěma lidma. Možná to bylo tak, že můj manžel, přítel, bratr, otec, tak to byli muži, kteří uměli vařit, postarat se domácnost (...). Myslím, že se ty rozdíly hodně stírají. Je to na domluvě těch dvou, jak si to zařídí. Nevidím žádnou velkou výhodu nebo nevýhodu, že jsem žena.“

Některé respondentky, přestože jsem se v této fázi na to neptala, automaticky srovnávaly ženství s mužstvím. To naznačuje, že o genderu intuitivně uvažují vztahově - v souladu s genderovou teorií, která tvrdí, že gender je vztahový koncept: „*cokoliv, co řeknete o ženách, vypovídá nějakým způsobem i o mužích a opačně*" (Pavlík, 2012).

5.3.3 Názory na postavení žen ve společnosti ve srovnání s postavením mužů

Důležitou roli ve vztahu žen k feminizmu hraje také to, jak samy ženy svoje postavení v porovnání s postavením mužů vnímají. V této části jsem se tedy explicitně zaměřila na skutečnost, zda respondentky vidí nějaké rozdíly mezi postavením ženy a muže v naší společnosti.

Pět respondentek uvedlo na můj všeobecný dotaz buď přímo, že ženy to mají v životě těžší: *„Určitě to má těžší než ten muž, ta společnost je nastavená na ten mužský element. To víte mapy, počítače, to je všechno mužská doména, řízení aut, taky se to člověk naučí, ale že bych byla soběstačná... v tomhleto rozhodně má ten muž výhodu“* (Jarmila), nebo hned uvedly konkrétní oblast, ve které viděly nějaký rozdíl. Například Hana pociťovala nevýhodu zejména v tom, že muži převládají v rozhodovacích pozicích: *„Trochu mi vadí, že muži jsou na těch rozhodovacích postech. Někdy ten ženský vhléd těch žen by byl potřeba, že by to mohlo být vyrovnanější, ale zase chápu, že zas je to daný tím, že se žena věnuje péči té rodině nebo péči o ty děti“* (Hana). Markéta na začátku uvedla, že žádné zásadní rozdíly neviděla, ale během rozvedení tématu si uvědomila určité znevýhodnění žen v podstatě ve všech zmiňovaných oblastech.

Oblast práce byla zmiňována v souvislosti s rozdílným postavením žen a mužů nejčastěji. Tři respondentky tuto oblast zmínily již v souvislosti s přínosy feminizmu, z čehož vyplývá, že v této oblasti jako ženy nevýhody pociťují. Další pak v souvislosti s dotazem na tuto konkrétní oblast uvedla: *„Stále ještě to není srovnatelný, muži mají navrch ve spoustě oblastí, jako lepší se to, ale už v politice, ve sportu i na trhu práce jsou na tom muži líp. Každý šáhne po muži než po ženě s dětma, to stále přetrvává nebo ženy nemají poloviční úvazky, když chtějí tak narazí. Ty děti tě strašně eliminují“* (Radka).

V oblasti rodiny posuzovaly většinou respondentky postavení ženy podle své vlastní situace. Jedna respondentka považovala postavení žen za výhodnější, přestože, jak sama uvedla, mají daleko více práce: *„V rodině mají výhodu ženy, jsou na tom líp jakoby po té emoční stránce, ale jako mají daleko víc práce“* (Radka). Další respondentky shledávaly postavení žen v rodině v pořádku, až na výjimky jako je domácí násilí. Tím se lišily od Jarmily a Markéty, které svoje postavení v rodině pociťovaly jako nevýhodné: *„ze začátku se muž moc nezapojoval (do domácích prací a starostí o děti) a mě to nevadilo, ale později po letech jsem začala být hodně unavená a úplně jsem názor otočila a začalo mě to vadit“* (Markéta). Podrobněji jsou odpovědi respondentek rozebrány v kapitole 5.3.6.

Dvě respondentky žádné rozdíly v postavení žen a mužů nevnímaly nebo se nad tím nezamýšlely, případně uvedly, že muž i žena to mají oba těžké, ale každý jinak.

Jedna z nich měla naopak pocit, že: „*ty ženy dokáží až zneužívat té své role, například když se rozcházejí s partnerem, nedají šanci mužům, aby viděli své děti*“ (Milena). Podobné reakce, kdy si respondentka odmítala diskriminaci žen v naší společnosti připustit, se projevovaly v podstatě během celého našeho rozhovoru. Milena často argumentovala tím, že pokud by ženy chtěly a byly dostatečně dobré, tak by požadované zaměstnání, plat nebo vysokou funkci získaly. V podstatě tím však podvědomě přiznává, že ženy musí vyvinout zvláštní úsilí, aby svého cíle dosáhly (viz jednotlivé příklady v analýze rozhovorů). Přestože to nebylo výslovně řečeno, její odpovědi během rozhovoru svědčily o tom, že vědomě či nevědomě straní mužům.

Zobrazování žen v reklamách, médiích a v televizi.

Sociologické výzkumy ukazují, že mediální obraz a poskytované informace o ženách považují 2/3 veřejnosti za objektivní. Z toho plyne, že způsob jakým jsou ženy v médiích prezentovány, má velký vliv na konstruování veřejného mínění (Síbrt, 2004). Média tedy hrají důležitou roli při formování názorů a postojů, včetně formování postojů k feminismu. Mohou také v určitých případech napomáhat reprodukci genderových stereotypů nebo naopak působit na postavení žen pozitivně, proto je důležité v jakých rolích a jak jsou ženy prezentovány. V kapitole 3.2 jsem ukázala, že česká média ovlivnila pohled veřejnosti na feminismus negativním způsobem, a také že i v dnešní době jsou ženy většinou prezentovány v souladu s genderovými stereotypy - tedy v rolích, které odpovídají patriarchálním představám o roli mužů a žen ve společnosti. Ptala jsem se proto respondentek, zda jsou s tím, jak jsou ženy v dnešní době médií prezentovány, spokojené.

Pouze jedna respondentka se nad tímto tématem hlouběji zamýšlela a byla schopna vytýčit hlavní problémy jako: nedostatek pozitivních vzorů a osobností, zobrazování žen v tradičních rolích a prezentování ženy především jako sexuální symbol. Sama pak uvedla jako příklad vlivu médií fotky, které si dívky v osmé nebo deváté třídě dávají na Facebook: „*oni se tam vyfotí v takových odvážných tričkách, takže víceméně napodobují takovéto dámy z pánských časopisů (...) málokdy vypadají oduševněle, spíše jsou to sexy symboly*“ (Jarmila). O tomto problému píše i Simone de Beauvoir (1966) – ženy jsou podle ní nuceny se vzdát svého přirozeného já a chovat se tak, aby se zalíbily mužům - stávají se objektem. Projevuje se zde také koncept symbolického násilí, který popisuje Bourdieu, kdy ovládaný přijímá hodnoty a klasifikace ovládajícího a skrz ně na sebe pohlíží (viz kapitola 3.1).

Ostatní reakce respondentek naznačují, že si pravděpodobně neuvědomují, jak se média významně podílí na reprodukci genderových stereotypů a jaký to má dopad mimo jiné i na postavení žen, viz odpověď respondentky Markéty: „*s tím, jak jsou prezentovány ženy, jsem asi spokojená, ale vadí mně, jak jsou vnímány chlapama*“.

Důsledkem toho, že si veřejnost neuvědomuje význam zobrazování žen v médiích, je, že na média u nás není vyvíjen dostatečný tlak pro to, aby se situace změnila. Přestože média měla významný vliv na to, jak se na feminismus dnes díváme, je jejich význam podceňován.

Některé respondentky nad tímto tématem dosud příliš nepřemýšlely: „*nad tím jsem se vůbec nezamýšlela*“ (Radka), či: „*o tom jsem ještě neuvažovala*“ (Věra), případně se na můj dotaz odmlčely. Po doplnění otázky pak většina se způsobem prezentování žen v souladu s genderovými stereotypy souhlasila: „*já, mezi náma, bych byla pyšná, že jsem dobrá hospodyňka, dobrá kuchařka*“ (Milena). Další respondentka měla poznámku ke způsobu prezentování žen: „*ženy jsou zobrazovány jako hysterky, šeredky, buď sama, nebo rozvedená s nějakými problémama i v té profesi. Proč by nemohla být hezká, příjemná a milá na děti, proč tam ječít*“ (Hana), ale to, že ženy jsou prezentovány v souladu s genderovými stereotypy, jí přišlo v pořádku. Objevil se i názor, že obraz v médiích je obrazem společnosti: „*Ale to je pohled té společnosti, jak tu ženu tak vidí. S tím jako nemám problém, nad tím jsem se nikdy nezamýšlela*“ (Radka). Adéla cítila posun v tom, jak jsou dnes ženy v médiích prezentovány: „*Když si představím filmy, kde jsou úspěšné právničky, podnikatelky, tak už to tak není, to za komunismu, tam to bylo víc.*“ Se současnou situací je v podstatě spokojená.

Skutečnost, že je většina respondentek spokojená s tím, jak jsou ženy v médiích prezentovány, by se dala interpretovat tak, že v podstatě souhlasí s tradičním obrazem ženy, který média poskytují, a tím pádem i s rolí, která je jim přisuzována, což opět svědčí pro teorii Pierra Bourdieuho o tom, že ovládnutí (v tomto případě ženy) se ztotožňují s hodnocením sebe sama z pohledu ovládajícího (muže).

5.3.4 Postavení ženy na trhu práce

Jak bylo uvedeno v kapitole o feminismu, je jedním z jeho cílů odstranit diskriminaci na trhu práce. Z hlediska postavení žen je trh práce stěžejní oblast pro získávání nezávislosti, nejenom ekonomické. Pokud má žena možnost pracovat za mzdu (případně podnikat) snižuje se nebo mizí její závislost na partnerovi a narůstá její svoboda. V naší společnosti se však stále diskriminace na pracovním trhu vyskytuje (viz kapitola 2.1.2). Zjišťovala jsem proto, jak respondentky na tuto problematiku pohlížejí.

Diskriminace na trhu práce

Zajímavé bylo, že při všeobecné otázce, zda mají respondentky pocit, že jsou u nás ženy diskriminovány, dvě respondentky nejprve odpověděly, že ten pocit nemají: „*to si myslím, že asi ne, to bude asi záležet na tom, koho (zaměstnavatel) potřebuje,*

myslím, že by nemuseli dávat přednost chlapovi, myslím, že tam bude protekce" (Věra). Ani Milena v tom velký problém neviděla: *„nevím jak ve státních firmách, ale v soukromé sféře si myslím, že když je ta žena natolik dobrá a nastaví si, co chce, že ji vždycky ten zaměstnavatel, pokud je pro ni takovým přínosem, dá to, o co si řekne"*. Ve skutečnosti však svou odpovědí naznačuje, že žena musí být svým způsobem výjimečná, aby byla dobře finančně ohodnocená. Když jsme pak téma rozebíraly hlouběji, obě se shodly, že ženy u nás mohou být a jsou diskriminovány: *„Když vezmu moji profesi, i u nás ve škole jsou ty chlapi protěžovaní. Už dostanou víc peněz. Pořád berou víc, pořád maj dvě hodinky navíc, pořád se bere to, že chlap musí uživit tu rodinu, určitě i v politice"* (Věra). I Milena uznala, že například ženy při nástupu do práce po mateřské dovolené mohou být diskriminované: *„Je to možný, určitě"*. Nicméně přesto zastávala názor, že je to tak v pořádku:

„nechci být velký vykořisťovatel, ale musím si uvědomit, že ta žena má nemocné děti, má více absencí, takže objektivně by se dalo říct, že ten přínos pro toho soukromníka je maličko nižší. (...) Nechci bránit zaměstnávat matky s malými dětmi. Je to něco za něco, nemůžu se na sto procent věnovat tý profesi, musím se s tím smířit (...) svobodně jsem se rozhodla, nikdo mi nenařizoval, že budu mít děti a je to moje rozhodnutí se všemi důsledky. S tím že vím, že budu mít třeba potom problémy v práci." (Milena)

Z odpovědi vyplynulo, že Milena starost o děti stále pokládá za čistě ženskou záležitost. To, že by se o děti mohl postarat partner, vůbec nebrala v úvahu. Na zaměstnávání žen matek pohlíží z pozice zaměstnavatele a v podstatě nevidí nic špatného na tom, že je žena nucena vybrat si mezi kariérou nebo mateřstvím. Pokud se žena rozhodne mít děti, musí pak ona nést důsledky – ne manžel či společnost, která je špatně nastavená. Zde je opět relevantní koncept symbolického násilí Pierra Bourdieho (viz kapitola 3.1), respondentka na ženy pohlíží z hlediska hodnot a norem společnosti s patriarchální strukturou.

Ostatní respondentky se shodly na tom, že ženy jsou na trhu práce diskriminovány a zdůvodňovaly to především jejich mateřskou rolí: *„určitě jsou, hlavně kvůli těm dětem"* (Adéla). Podobně to viděla i například Hana: *„třeba žena, která má děti a hlásí se do práce (...) ta žena může být velmi schopná, ale on stejně vezme toho muže"*.

Jedna z respondentek však viděla důvod i jinde: *„Nemyslím si, že by jim chybělo třeba to vzdělání, maximálně do nějakých pozic. Ale třeba to logické myšlení, že třeba muži jsou lepší obchodníci třeba s autama nebo technickějma věcmi, že tomu jako víc rozumí"* (Radka). Odpověď naznačuje, že v této oblasti respondentka zastává názory odpovídající genderovým stereotypům naší společnosti a také zde nereflektovaně používá biologický determinismus (viz kapitola 1.1). Respondentka mimo jiné

ztotožňuje logické myšlení se znalostmi v určité oblasti, ale to, že muži například více rozumí technickým věcem, neznamená, že musí mít automaticky lepší logické myšlení.

Genderové stereotypy v zaměstnání

V naší společnosti v současné době existuje duální trh práce - ženy a muži jsou směřovány k odlišným profesím (viz kapitola 2.1.2). V České republice můžeme najít celé resorty či obory, kde jsou koncentrovány především ženy a které „dnes nesou stigma feminizace“ (Čermáková, 1999, str. 54.). Jedná se například o profese sociálních pracovníků, uklízeček, zdravotních sester, učitelek apod. (Čermáková, 1999). Ptala jsem se proto, jak si to, že muži a ženy často vykonávají odlišné profese, respondentky vysvětlují.

Názory, proč to tak je, byly různé. Některé to zdůvodnily historickým vývojem: „to musí být nějaké historické kořeny, myslím...“ (Jarmila) případně u určitých povolání tím, jak je to ve společnosti dané: „je to tak, že ta společnost je tak nastavená“ (Markéta). Často se však v jejich názorech objevilo stereotypní myšlení. Markéta například u některých povolání uvedla jako důvod fyzické předpoklady a to i u profesí, kde fyzická síla nemusí hrát stěžejní roli: „u těch doktorů je to taky daný tím, že to může být fyzicky náročné být chirurg, 4 hodiny na sále. Mají jiný fyzický předpoklady“ (Markéta). Ve skutečnosti však například u chirurga je mnohem důležitější zručnost, odborná znalost a zkušenosti, navíc vydržet delší dobu na sále může být sice náročné, ale není žádný důvod předpokládat, že by to žena nezvládla. Mnoho operací se dnes také provádí laparoskopicky.

Stereotypní uvažování a biologický determinismus (viz kapitola 1.1) se objevil i u respondentek, které rozdílnost povolání dávaly do souvislosti s mateřskou rolí ženy: „ženy jsou třeba citlivý z toho mateřského pudu, proto třeba ošetřují v těch nemocnicích“ (Hana). Mateřskou rolí, i když z jiného úhlu, spíše nereflektovaně sociálně konstruktivistického, to zdůvodňovala i Věra: „no je to daný tím, že ta žena je vázaná na ty děti v rodině, ona má tu větší zodpovědnost“. Jiná respondentka to považovala za přežitek z minulosti, ze kterého zbyly už jen uklízečky a řidiči a v ostatních profesích už to tak být nemusí. K tomu dodala, že sama by například řidičkou být nechtěla, protože se jí zdá jízda mužů příliš agresivní a ona se tak bojí řídit. Podobně se vyjadřovala i Adéla: „(...) pro většinu mužů je třeba přirozené řídit auto, ale jsou i ženy řidičky třeba autobusů nebo tramvají, ale je to daný těma vrozeněma vlastnostma“. V těchto odpovědích se opět projevil biologický determinismus (viz kapitola 1.1) respondentek. Ve skutečnosti jsou ženy z hlediska nehodovosti lepší řidičky než muži. I některé další respondentky zastávaly názor, že některá povolání vycházejí z toho, že muž nebo žena má k němu lepší předpoklady, že je to dané geneticky: „no protože každý, podle toho jestli je muž nebo žena, má podle

mě daný nějaký schopnosti geneticky, prostě tím, že je muž nebo žena" (Hana). Do určité míry to tedy podle nich ovlivňují fyzické předpoklady, například profese jako policista nebo ortoped nebo chirurg vyžadují fyzickou sílu. Tato zaměstnání však ve většině případů nevyžadují speciální fyzickou sílu, kterou by ženy neměly. Jejich odpovědi tedy svědčí o tom, že uvažují v předsudcích a nezamýšlí se nad reálnou povahou těchto zaměstnání.

Respondentka Milena si uvědomovala, že v zaměstnáních, kde převládají hlavně muži, panuje jiné prostředí a že tam žena může mít obtížnější pozici, ale za problém to nepovažuje: *„Samozřejmě bereme v úvahu, když bude třeba výjimečná tam (ve světě mužů), tak to sebou nese určitý styl, třeba chování se v tomhleto mužském světě, ale to taky není problém. (...) Já bych to taky zas tak nebrala*" (Milena). Respondentka si v podstatě v jedné větě sama sobě odporuje.

Schopnosti mužů a žen

V souvislosti s pracovní segregací jsem také zjišťovala, zda respondentky vidí nějaký rozdíl mezi schopnostmi žen a mužů. Většina respondentek jim přisoudila schopnosti v souladu s genderovými stereotypy. Muže spojovaly s větší manuální zručností a fyzickými schopnostmi: *„tak určitě fyzická schopnost, manžel skládá uhlí, já to nedělám*" (Hana) a s logickým, případně technickým myšlením: *„je výhodou, když je muž technicky vybaven, to je u žen velice zřídka vidět, že by žena měla zaměření na matematiku nebo dokázala rozebrat auto, ale jsou takové ženy*" (Jarmila). Tato respondentka sice také uvažuje stereotypně, nicméně to nevidí tak deterministicky. Uváděly také, že muži jsou zaměřeni na fakta, mají dobrý orientační smysl, ale chybí jim empatie: *„ženy jsou mnohem empatictější, jsou schopny poslouchat a jsou schopny věci řešit věci po citových stránkách, muži jsou více na fakta, jako konkrétní fakta*" (Adéla). Podobně i Jarmila u mužů postrádala empatii: *„takovéto vcítění už jim chybí, mohli by se to víc učit, ale zas je to něco, co mají dáno od přírody*".

U žen byla často zmiňována schopnost empatie a v jednom případě i kreativita: *„u žen bych předpokládala nějaké to sociální cítění nebo nějaká empatie i třeba nějaká ta kreativita a nějaký třeba lepší vnímání*" (Milena).

Některé respondentky uváděly, že každé pohlaví má v něčem větší schopnosti a v něčem menší: *„každý to pohlaví má určitý plus a minus, nemůžu říct, že by jedno zvítězilo, každý vyniká v něčem jiným*" (Radka).

Vyskytl se však i názor, že žena je schopnější než muž: *„ze svých zkušeností pracovních, co prožívám, tak si myslím, že ženský jsou daleko schopnější a myslím, že je špatný, že je tady v tom státě ve vedení více mužů a nemyslím jenom v politice*" (Věra). Podobně by se dal vyložit i názor Markéty: *„ženský zvládnou všechno, ale chlapi vždycky jen jednu věc. Ženský zvládají domácnost, děti, práci..., chlapi chodějí*

jen do práce". Z celkového pohledu ani jedna respondentka nezastávala názor, že by žena byla méně schopná než muž.

Platová diskriminace žen

Jak jsem již uvedla v kapitole 2.2.2, mají u nás ženy v průměru o 25 % (respektive o 20 %) nižší platy než muži. Tento mzdový rozdíl se pak následně odráží v nižších dávkách (nemocenská, dovolená) a také ve výši důchodu. Česká republika patří mezi země s největším rozdílem v odměňování mužů a žen podle statistik uváděných Eurostatem (Machátová, 2012). Rovné odměňování je u nás zakotveno v zákoně, přesto platové rozdíly stále přetrvávají. Zajímalo mne, jak si tento rozdíl respondentky zdůvodňují.

Přestože většina z nich touto skutečností nebyla překvapena, některé nedokázaly přijít na logický důvod, proč by to tak mělo být: *„já nevím, vím, že to tak je, ale kde je prapůvodní příčina, to nevím"* (Markéta). Podobně na tom byla i Hana: *„nevím, někdo to tak hloupě nastavil. Možná je to z té tradice, že muž je živitel"*. Jiné respondentky si to vysvětlovaly historickým vývojem nebo tím, že muž je v naší společnosti stále považován za důležitějšího: *„je to daný tím, že muži jsou do dnešní doby upřednostňovaní - u nás ve škole budou mít tutově vyšší platy"* (Věra). Dvě z respondentek si to zdůvodnily nižší odborností žen respektive přerušením kariéry v důsledku mateřské: *„Ten plat se navyšuje tou odborností, a když žena odejde na mateřskou, tak okamžitě ztrácí"* (Jarmila).

Většinou to nepřipadalo spravedlivé a podotýkaly, že to je jedna z věcí, na kterých by se mělo pracovat. Jiný úhel pohledu na to měla respondentka Milena: *„no tak oni mají o 25 % vyšší platy a ženský zase vychovávají hezky děti, to jsou věci, které prostě nevyčísíte. Prostě jsou určité role té ženy, které nevyčísíte platem (...) ale zase jsme u toho, když někam přijdu a dostávám za stejnou práci o čtvrtinu nižší plat, no tak já bych tam prostě nebyla"* (Milena). Považovala to tedy za něco přirozeného, do čeho by se nemělo zasahovat, případně za věc kterou žena může snadno vyřešit tím, že půjde pracovat jinam. Respondentka nebrala v potaz, že pokud se vůbec žena dozví, že bere nižší plat než její mužský kolega, má často omezené možnosti s touto skutečností něco dělat, zejména pokud má na starosti malé děti. Pokud se přesto bude snažit hledat práci jinde, může se jí také stát, že dopadne stejně.

Důležitost kariéry pro muže a pro ženu

V této oblasti se všechny respondentky shodly, že kariéra je důležitější pro muže. Většina to zdůvodnila tím, že žena se může realizovat v mateřství, ale muži zbývá jen ta kariéra: *„muži nemaj jakoby nic jiného nebo ta rodina pro ně není tak důležitá"* (Radka). Podobně to viděla i například Hana: *„on nemá jiné varianty, on ty děti*

nebude rodit". V těchto odpovědích se promítá jejich genderově stereotypní uvažování. Výjimku tvořila Věra, která důvod viděla v tom, že žena k tomu není vedena: „*chlapi jsou víc ješitní, víc ambiciózní a žena teda není ještě tak vypěstovaná, že touží mít kariéru*". Jedna z respondentek také uvedla, že společnost od muže očekává, že bude úspěšnější a vzdělanější.

Zajímavá byla reakce respondentky, která si předtím stěžovala na to, že se kvůli mateřství a rodině musela vzdát malování. O ženách, které chtějí budovat kariéru, paradoxně prohlásila: „*jako kdyby měly třeba mužskou polaritu trošičku, jakési mužské vlastnosti. Není to tak úplně přirozené*" (Jarmila). Kariéru by žena podle ní měla dělat jen do určité míry a i tak pochybovala, jestli v tom nalezne své štěstí. To viděla jednoznačně v okruhu rodiny. Její názor, že budovat kariéru není pro ženy přirozené, ukazuje, že se respondentka podvědomě přiklání k teorii biologického determinismu (viz kapitola 1.1). Její reakce mne překvapila. Vzhledem k tomu, že sama v podstatě přiznala, že pro rodinu obětovala svoji kariéru, jsem u ní očekávala více pochopení pro ženy, které chtějí být v pracovní oblasti úspěšné.

To, že některé ženy děti mít nemohou nebo nechtějí, žádnou z nich nenapadlo. Po mé doplňkové otázce na toto téma pak dodaly, že v takovém případě bude kariéra asi stejně důležitá pro oba.

5.3.5 Zastoupení žen v rozhodovacích pozicích

Vyšší zastoupení žen v politice znamená větší podíl na moci a tedy větší možnost: „*rozdělovat nedostatkové zdroje, institucionalizovat určité hodnoty a legitimně užívat síly nebo násilí*" (Renzetti, Curran, 2005, str. 380). Mělo by tedy být v zájmu žen mít zastoupení v politice co nejvyšší. Bohužel však je u nás zastoupení žen v rozhodovacích pozicích velmi nízké (viz kapitola 2.1.2). Další část mých dotazů se tedy zaměřila na tuto oblast.

Nejprve jsem zjišťovala, jak si nízké zastoupení žen v rozhodovacích pozicích respondentky vysvětlují. Některá zdůvodnění nízkého počtu žen v rozhodovacích pozicích odpovídala stereotypnímu myšlení, jako například přílišná citlivost žen: „*je to asi tím, jak (muži) věci řeší, že do toho nejdou přes city a řeší to fakticky*" (Adéla) nebo opět tím, že žena se může realizovat v mateřství a muž ne: „*žena má možnost dvojí realizace, muž nemá jinou možnost. Většinou není tak naladěná se věnovat výchově dětí, takže tohle je jeho jedinej cíl*" (Hana). Milena uznala, že žen je na rozhodovacích pozicích a v politice méně, ale zdůvodnila to nezájmem žen o politiku: „*...ale nejsem si zase jistá, jestli bych to dávala za vinu těm mužům, že by tam nechtěly ty ženy pustit, asi obecně ten zájem veřejné prezentace u ženy není (...). Nemají takový zájem vstoupit do politiky, aspoň teda asi u nás...*" V její odpovědi se

odráží nejenom stereotypní myšlení, ale také přejímání patriarchálního způsobu uvažování (vzhledem k tomu, že nemá jak nezájem žen o politiku doložit), jak o tom hovoří Bourdieu (2000) viz kapitola 3.1.

Jedna z respondentek naopak viděla příčiny v tom, že: „*muži tam ženy nepustí. (...) ženy maj jiný kritéria, maj strach, že by jim rozbourala tu politiku nebo ten management*“ (Radka). Zazněl také názor, že muži jsou mnohem dravější, bezohlednější a drzejší a nevdají jim dávat úplatky, což podle respondentky není ženská doména. Ženy tam v politice a na rozhodovacích pozicích nejsou, protože na to nemají žaludek. V normální slušné společnosti by žena tu funkci zvládala.

Odborníci často udávají jako důvod nízkého zastoupení žen v rozhodovacích pozicích odlišnou socializační zkušenost dívek a chlapců, obtížné skloubení veřejného politického života s domácími povinnostmi případně to, že žena nemá nutnou kvalifikaci a doporučení (Renzetti, Curran, 2004). Tyto důvody však respondentky nezmínily.

Jak vyplynulo z dalších odpovědí, většina respondentek se současným stavem není spokojená. Vyšší počet žen by například dle názoru Radky přinesl šanci na pozvednutí v sociální sféře: „*myslím si, že by to bylo lepší, vnést ten ženský pohled - v sociální sféře, ve zdravotnictví, ve školství..., všude ve sférách, kdyby to zvedla nějaká schopná žena, že by to mohlo dojít někam líp*“. Jiná respondentka by viděla přínos v rychlejší a praktičtější řešení věci: „*Myslím, že (ženy) jsou realističtější, rychlejší a jde jim to víc od ruky*“ (Markéta). Mezi odpověďmi dalších respondentek zazněl také názor, že by ženy přinesly jiný úhel pohledu a konstruktivnější řešení. Možným důsledkem by také mohlo být snížení korupce. Jiná viděla možný přínos ve zrovnoprávnění mezd.

Žádné zvláštní zlepšení ve vyšším zastoupení žen neviděly dvě respondentky: „*pokud vlády fungují a je všechno v pořádku, tak mě moc ani nebude zajímat, jestli tam je 99 % mužů a 1 % žen anebo naopak*“ (Milena). Nijak zvlášť to neřešila ani Adéla: „*Nepřemýšlela jsem o tom. To je mi asi jedno*“.

Kromě oblasti diskriminace na trhu práce, bylo nízké zastoupení žen v rozhodovacích pozicích – zejména v politice, nejčastějším důvodem uváděným v souvislosti s otázkou: proč je v naší společnosti feminismus stále potřeba. Změnu k lepšímu by v obou oblastech vítaly i respondentky, které s feminismem nesouhlasily.

5.3.6 Role žen a mužů v rodině a domácnosti

Podle posledních průzkumů tráví ženy přibližně 2x více času s domácími pracemi než muži (Kadlecová, 2006). Stále u nás převažují genderově stereotypní názory typu: „muž je živitelem rodiny a žena má pečovat o děti a domácnost“ nebo „příjem ženy je

pouze doplňkovým příjmem muže" (Machátová, 2012). Ve většině domácností panuje tradiční model, kde žena má zodpovědnost za domácí práce a starost o děti a většinou ještě chodí do práce.

Tato skutečnost se odrážela i v odpovědích respondentek. Čtyři respondentky v tradiční dělbě práce neviděly problém - zdálo se jim to přirozené: „*jako proč má žena chtít po muži, aby..., jo ať to umí (...), jako dokáže se o dítě postarat. Jako proč to má dělat? Vůbec nechápu, proč by on měl bejt ten, kdo to jakoby má... Já nechápu, proč jim ty ženy vyčítaj těm mužům, že nežehlej, nevyměňujou plenky (...) proč by to měla být ta vize toho správnýho manžela?*" (Hana). Podobně se vyjádřila i Jarmila: „*ono do jisté míry je to asi dané přírodou, s tím se nedá nic dělat...*". Na druhou stranu si však tak trochu odporovala prohlášením, že by to mělo být vyvážené: „*Když si to na sebe ta ženská nechá nabalit, tak je to problém, nestíhá to, nemá žádnou radost, nemá na sebe čas a psychicky trpí. Mělo by to být vyvážené*" (Jarmila).

Názor, že by role muže a ženy v rodině měly být vyrovnané měly i jiné respondentky: „*jak v rodině, tak ve společnosti, by měla být žena a muž na stejný úrovni*" (Věra), ale i ty ve svých domácnostech praktikovaly tradiční model. Zdůvodňovaly to buď tím, že tak byly vychované: „*Jsem vychovaná v tradičních hodnotách a moji rodiče, no ty by mě...,moji rodiče jsou hodně staromódní a v rámci té rodiny bych si to nemohla dovolit*" (Radka) nebo měl partner ohledně dělby domácích prací odlišný názor než respondentka a ta jej akceptovala: „*narazila jsem na ty jeho názory nebo představy o manželství a to bych se musela s ním rozvíst, abych si prosadila úplně to, co já chci*" (Jarmila). V relevantních případech jsem se respondentek ptala, čím jejich partneři argumentují, jsou-li žádáni o „pomoc“ v domácnosti a odmítnou. Z odpovědí respondentek vyplynulo, že muži svou neochotu podílet se na domácích pracích vysvětlovali například tím, že více vydělávají, jeden tím, že tchán nedělá doma vůbec nic, on (manžel) dělá alespoň své mužské práce a jiný partner respondentky diskuzi na toto téma zcela odmítal.

V jednom případě respondentka svůj názor na tradiční dělbu práce postupně měnila. Ze začátku považovala výše uvedený tradiční model za přirozený, ale po letech manželství toto své mínění pozměnila. V současné době jí vadí, že všechna zodpovědnost za domácnost a děti leží na ni, manžel to bere jako samozřejmost a ona má pocit, že si jí neváží:

„mě to nikdy nevadilo, protože jsem si říkala tak dobře, chlap chodí do práce a nosí ty peníze a já jsem doma s dětma. To mi vyhovovalo, ale pak jsem najednou zjistila, že já jsem přišla o kariéru. Já začínám v 38mi nějakou budovat. Ztratila jsem tím hrozně moc. Kdybych nebyla s těma dětma, tak bych mohla dělat porovnatelnou práci, jako můj manžel (mám vysokou školu) a možná by nebyl tak arogantní a možná by si mě víc vážil".
(Markéta)

Změnit to ale dle jejího názoru už nejde a manžel se na toto téma odmítá bavit. Odpovědi respondentek ukazují, že v otázce dělby práce téměř bez námitek přijímají patriarchální modely a často je považují za přirozené. To je opět v souladu s myšlenkami Bourdieuho (2000) viz kapitola 3.1. Část respondentek si možná ani neuvědomuje, že je jejich postavení v této oblasti nerovné a že na jejich bedrech spočívá více zodpovědnosti a práce než na mužích, respektive na tom nevidí nic špatného. Ty respondenty, které si to uvědomují, nejsou schopny nebo s tím nechtějí něco udělat a svoje nevýhodné postavení akceptují a v podstatě i reprodukují (zejména pokud v tomto modelu vychovávají svoje děti).

Nejkonzervativnější názory se ovšem projeví v otázce rodičovské dovolené. Všechny respondenty bez výjimky zastávaly názor, že na rodičovské dovolené by měla zůstat spíše žena, protože je to pro ni přirozenější: „ženská k tomu má přirozený vztah“ (Markéta), podobně se vyjádřila i Jarmila: „myslím, že je to pro ženu přirozenější“ nebo Radka: „Já si stále myslím, že ta žena, že má k těm dětem blíž. Samozřejmě jsou výjimky, kdy ten muž chce s těma potomkama být, třeba nemá práci nebo ta žena vydělává víc. Pak jako ano, ale myslím si, že na mateřský dovolený by měly zůstat ženy“. I ostatní respondenty, pokud souhlasily s tím, že by mohl zůstat i muž, uváděly to jako výjimku v případech, kdy žena má obzvláště výhodné zaměstnání nebo je partner bez práce. Dvě z respondentek také prohlásily, že by se nechtěly nechat připravit o to, sledovat jak jejich děti den za dnem rostou: „Já bych teda sama, já bych se toho nikdy nevzdala, protože jsem si to vždycky náramně užila to období“ (Jarmila). Respondenty vůbec nebraly v úvahu, že mohou existovat muži, kteří by dali přednost zůstat doma s dětmi nebo že se vyskytují ženy, které nechtějí obětovat svou kariéru kvůli starostem o děti. V odpovědích se promítá biologický determinismus respondentek a také stereotypní uvažování (viz kapitola 1.1).

V otázce rozhodování v rodině, se všechny respondenty shodly, že v ideálním případě by měli mít rozhodující slovo v rodině oba partneři. Většina to dle jejich vyjádření tak měla, případně bylo rozhodování rozděleno na oblasti tzv. ženské (domácnost, děti atd.) a mužské (auto, opravy apod.): „...v některých oblastech to zase nechám na něm - nechci o tom rozhodovat, ať si to rozhodne a zase v některých oblastech, si myslím, si zase řekne on: proč bych to rozhodoval“ (Hana). Vyskytla se však i výjimka: „to u nás má hlavně manžel a jeho jediným argumentem je, že on víc vydělává a že to stejně zaplatí on“ (Jarmila).

Podobná shoda panovala i v otázce rozdělení financí. Většinou považovaly za ideální společný účet, o kterém partneři rozhodují buď společně: „no asi ideální je, když prostě dávají peníze na společnou hromádku a rozhodují o tom společně“ (Jarmila) nebo opět podle výše zmíněné ženské a mužské oblasti: „My máme jeden účet a tam dáváme veškerý peníze. (...) Auto kupuje manžel, ale jinak na všech

ostatních věcech se snažíme domluvit, technický kupuje on, to mě ani nezajímá" (Radka). Většina to opět tímto způsobem praktikuje i v praxi, až na případ, kdy si manžel ještě po večerech přivydělává během doby, kdy se manželka stará o domácnost a o děti. Za vydělané peníze pak jede třeba na výlet, ale sám. Respondentka sice nejprve prohlásila, že mu to přeje, ale pak vyjádřila svou nespokojenost: *„já jsem na tom hůř, já ani nemám čas, abych si někde vydělala"* (Jarmila). Určitou výjimku v názorech na společný účet činila Milena: *„pokud to jenom trochu jde, tak je dobrý, když má každý své jistý peníze, o kterých si jako rozhoduje"*.

Z analýzy odpovědí na otázku ohledně rolí mužů a žen v rodině plyne, že patriarchální struktura a dělba práce v rodině stále přetrvává a z emancipačního hlediska se v tomto směru mnoho nepohnulo. Ženy více či méně dobrovolně naplňují patriarchální představy mužů o jejich roli. Jak bylo popsáno v kapitole 3.1, jedná se o mechanismus, který zajišťuje reprodukci mužské nadvlády ve společnosti. Zajímavým tématem, které z tohoto okruhu vyplynulo, jsou partnerské vztahy. Zejména odpovědi na otázky týkající se dělby práce v rodině ukazují, jak špatnou mají ženy vyjednávací pozici a také ukazují na nepříliš vysoké sebevědomí respondentek (Radky, Jarmily, Markéty), které přestože si uvědomují nerovnost svého postavení, svým partnerům ustoupily a akceptovaly svoji nevýhodnou roli v rodině. Druhou stranou mince je také přístup jejich partnerů, který může poukazovat na určitou nezodpovědnost, nízkou schopnost empatie, případně lhostejnost či jistý nerespekt ke svým partnerkám. Jejich postoj pak svým způsobem naznačuje, že sami sebe považují za něco víc. Svým přístupem ženy v jejich podřízeném postavení v podstatě udržují.

5.3.7 Ochota podílet se na změně

V případech, kdy respondentky cítily, že situace žen v naší společnosti není ideální a souhlasily s názorem, že je třeba to změnit, jsem zjišťovala, zda samy nějak přispívají k tomu, aby se postavení žen u nás zlepšilo. Tři respondentky odpověděly, že se snaží svoje děti vychovávat tak, aby měly vyrovnanější postavení – zejména dcery, nicméně vzhledem k tomu, že samy zachovávají tradiční dělbu práce, nedávají jim dobrý příklad. Jedna z nich si to i uvědomovala: *„Ale bohužel viděj ty modely doma"* (Radka). Respondentka, která má velmi patriarchálně smýšlejícího manžela, se také snažila svou dceru vést k větší emancipaci, aby na tom byla lépe než ona sama. Probíraly jsme, jakým způsobem dceru vychovávala k větší svobodě s ohledem na to, jaké má na rozdělení rolí názor její partner. Vysvětlila mi, že manžel je v důsledku své práce často mimo domov. Ona zajišťuje bezproblémový chod domácnosti a výchova leží na ní: *„Takhle, co chce, to doma má, aby bylo navařeno, uklizeno, abychom se mu*

věnovali, to jo, ale co čteme za knížky, na co se díváme a o čem se s kamarádkami bavíme, to on neví" (Jarmila). Markéta se dcery snaží vést k větší emancipaci, ale není si jistá, zda to bude nějaký efekt mít: *„Myslím si, že si na to každý musí přijít sám. Nevím, jestli mě poslechnou, jestli až se zamilujou a ztratí hlavu, jestli si vzpomenou na moje rady"*.

Respondentka, která pracuje v kolektivu žen vyššího věku majících doma velmi patriarchální model, který v některých případech dle jejích slov hraničí až s domácím násilím, se snaží k nim šířit emancipační myšlenky a podporovat zlepšení jejich postavení: *„Snažím se jim poradit, ale ta starší generace je zvyklá na to, že ty chlapi poslouchaj a to takovým šíleným způsobem"* (Radka). Způsobit nějakou změnu v myšlení natož ve způsobu jejich života těchto kolegyň však shledává jako velmi obtížné.

Jedna z učitelek se zase snaží provést změny v systému vyučování, učit děti více demokratickému myšlení, respektu a vlastní zodpovědnosti – což podle ní souvisí i s emancipací, ale naráží na nepochopení nejen u kolegů, ale i u ředitele, který chce zachovat tradiční model výuky: *„...ředitel řekne, že když to stačilo mně, tak to musí stačit i těmhle dětem"* (Věra). Tato odpověď dává příklad toho, jak se ředitel - muž z pozice moci podílí na udržování patriarchálního status quo.

Případných větších aktivit, jako například demonstrace za práva žen by se neúčastnila ani jedna z respondentek: *„Já bych nešla demonstrovat, šla bych radši sportovat, protože než se něco takového změní, to by muselo být hodně demonstrací"* (Markéta), podobně reagovala i Věra: *„Já bych nešla do nějakého hnutí, ale za tu rovnoprávnost, to jsem. Rovnováha je vždycky dobrá"*. Žádná respondentka také sama aktivně nevyhledávala informace nebo dění týkající se feminismu.

Přestože tedy některé respondentky nejsou s postavením žen spokojené a vidí potřebu to změnit, nepřipadá jim situace zřejmě natolik znepokojující, aby je donutila k větší aktivitě, která by mohla přivodit změnu. Důvodem může být i to, že byly a jsou jako ženy vedeny k pasivitě a nevěří nebo nechtějí věřit, že by svou aktivitou mohly nějakou změnu způsobit. Svou roli může hrát i určitá pohodlnost a také strach ze získané svobody a tím i zodpovědnosti za svůj život, viz myšlenky Simone de Beauvoir v kapitole 3.2.

6. Shrnutí

Z rozhovorů vyplynulo, že většina respondentek nemá přesnou představu o tom, co přesně feminismus je. Pohlíží na něj jako na ideologii, jejímž cílem je nadvláda nad muži nebo která jde proti přírodě, případně mají pocit, že už v dnešní době feministické aktivity nejsou potřeba. Takto je problematika feminismu často prezentována médií (viz kapitola 3.2), názory respondentek tedy ukazují na to, že stále ještě žijí v zajetí určitých mediálních klišé. O tom, že toto hnutí není úplně pochopeno, svědčí i to, že některé z respondentek, přestože ho odmítaly, v něm dokázaly najít přínosy a měly pocit, že v dnešní době je stále ještě třeba o zlepšení postavení žen usilovat, a naopak respondentky, které se na feminismus dívaly poměrně pozitivně, viděly jeho zápory v extrémnosti a usilování o nadvládu žen nad muži. Vypovídající je i fakt, že ani jedna z respondentek (až na Jarmilu) se nepovažuje za feministku, i když vidí v ženské emancipaci přínos.

Z analýzy také vyplynulo, že ženy jsou většinou spokojené s tím, že se narodily jako ženy, i když si některé z nich uvědomují, že jsou s tím spojené určité nevýhody a že mají ve společnosti nižší postavení než muži. Ty, které si nevýhody uvědomovaly, se pak na emancipační aktivity dívaly pozitivně. Všechny bez výjimky považovaly za velkou výhodu oproti mužům možnost mít děti a prožít si mateřství.

Co se obrazu ženy prezentované v médiích v souladu s genderovými stereotypy týče, až na jednu výjimku s tím byly ženy spokojené nebo se nad tím příliš nezamýšlely. Vyplynulo z toho, že tradiční role žen, ve kterých je média prezentují, považují za přirozené a že si neuvědomují důsledky nedostatku ženských pozitivních vzorů v netradičních rolích ani to, jak významně jejich hodnocení sebe sama média ovlivňují.

Ve sféře trhu práce si ženy uvědomovaly svoje znevýhodnění asi nejvíce, zejména v oblasti platové diskriminace a diskriminace při výběru zaměstnání. Při porovnávání schopností mužů a žen nepovažovaly muže za schopnější (což by mohlo diskriminaci zdůvodnit), ale jednotlivé schopnosti, které jmenovaly u mužů a u žen, odpovídaly genderově stereotypnímu pohledu. Všechny respondentky také považovaly kariéru důležitější pro muže než pro ženy, které se dle jejich slov mohou realizovat v mateřství.

Další oblast, ve které by většina respondentek uvítala změnu, je zastoupení žen v rozhodovacích pozicích. Od vyššího zastoupení žen si slibovaly jiný úhel pohledu, konstruktivnější řešení, pozvednutí sociální sféry apod. Nízký počet žen v politice si zdůvodňovaly tím, že je tam muži nepustí, ale i tím, že o to ženy tolik nestojí nebo jim to znemožňuje jejich mateřská role.

Z rozhovorů vyplynulo, že v oblasti rozdělování rolí mužů a žen v domácnosti panují asi nejkonzervativnější názory odpovídající genderově stereotypnímu myšlení. Všechny respondentky ve svých domácnostech praktikují tradiční patriarchální model dělby práce – některé dobrovolně, některé ustoupily tlaku partnera. V otázce rodičovské dovolené by podle jejich názoru tím, kdo má zůstat s dětmi doma, měla být žena, muž jen ve výjimečných případech.

Každá respondentka, včetně těch, které feminismus odmítaly, uvedla minimálně jednu oblast, ve které by se postavení žen mělo zlepšit. Nejčastěji jim vadilo rozdílné mzdové ohodnocení mužů a žen a nerovné zastoupení žen v rozhodovacích pozicích. Svědčí to o tom, že si ženy alespoň zčásti uvědomují, že je jejich postavení u nás druhořadé. Přesto se ukázalo, že se nad tímto problémem příliš nezamýšlejí a samy příliš žádnou aktivitu, aby se postavení žen v naší společnosti zlepšilo, nevyvíjí.

Analýza rozhovorů tedy ukazuje, že důvodem toho, proč ženy feminismus odmítají, může být zejména nepochopení nebo neznalost cílů a problematiky feminismu, přejímání patriarchálních schémat hodnocení a vnímání světa a genderově stereotypní myšlení. Důvody a možná vysvětlení rozebírám podrobněji v následující kapitole. Z odpovědí také vyplynulo, že postoj respondentek k feminizmu v mnoha případech není jednoznačně odmítavý a že si nevýhodnost svého postavení alespoň v některých oblastech uvědomují a přejí si zlepšení.

ZÁVĚR

Pokud bychom porovnali mé závěry s teoretickými předpoklady negativního postoje k feminismu, dalo by se říct, že se moje očekávání potvrdila. Z analýzy rozhovorů plyne, že za jednu z hlavních příčin negativního postoje k feminismu lze označit malou informovanost a nedostatečnou znalost tohoto tématu, což souhlasí s názorem Havelkové (viz kapitola 3). Velká část respondentek měla o feminismu zkreslenou představu, považovala jej za hnutí, které má za cíl nadvládu žen nad muži, případně postavení žen ve společnosti zvýhodňovat na úkor mužů. I když nebylo mým cílem, zaměřit se na informovanost učitelů, je přesto trochu alarmující, že zkreslené představy nebo nedostatečná znalost problematiky se objevily i u některých učitelek na základní škole, kde děti získávají základní znalosti do života.

Přestože některé respondentky působily dojmem, že se o feminismus nezajímají, z výzkumu vyplynulo, že tomu ve skutečnosti tak úplně není. Respondentky projevíly částečnou znalost problematiky a část z nich považovala feminismus za přínosný. U dvou respondentek, které patřily do okruhu mých známých, mne to trochu překvapilo, protože na mne takto nepůsobily. Vzhledem k tomu, že obě respondentky jsem měla možnost pozorovat ve většině případů v přítomnosti mužů, mohla by důvodem mého nesprávného dojmu být skutečnost, že se nechtěly s myšlenkami feminismu identifikovat, protože se bály nepřátelských reakcí z jejich strany (Aronson, 2003). To je však jen jedno z možných vysvětlení, důvodem mohl být i například můj špatný odhad.

Zkreslené představy respondentek o feminismu mohla dle Osvaldové zapříčinit media, která, jak jsme si ukázaly v kapitole 3.2, vytvářela zejména v 90. letech o feminismu negativní obraz. Tomu nasvědčují i některé výsledky mého výzkumu. Další příčinou může být nedostatečná informovanost respektive nedostatečné zviditelnění problémů, se kterými se dnešní ženy potýkají. Tato neinformovanost může v ženách, které se samy s diskriminací nesetkaly, evokovat pocit, že je v naší společnosti s postavením žen vše v pořádku. Tyto ženy pak úsilí feministek nechápu a považují ho za nepotřebné. V této oblasti však pravděpodobně hraje také roli ochota nebo také schopnost se na problematiku podívat z reálného pohledu, protože určité informace jsou dostupné i dnes. Je proto možné, že i kdyby se výrazně zlepšila osvěta v oblasti postavení žen v naší republice, stále by existovaly ženy, které by si svoje podřízené postavení odmítaly připustit. To by potvrdzovalo názor Bělohradského (viz kapitola 2.1), který mluvil o tom, že ženy se bojí prohlédnout a vidět svoje postavení realisticky. Jejich nenávisť k feminismu vysvětloval jako kompenzaci za podřízené postavení, které si odmítají připustit. Jeho názor by dosvědčovaly i odpovědi jedné z mých respondentek (Mileny).

Určitou odpovědí na výzkumný problém je mimo jiné také reakce respondentek na otázky týkající se rodinné oblasti, zejména dělby práce a rozdělení rodičovských rolí. Vzhledem k tomu, že některé respondentky v podstatě schvalovaly patriarchální rozdělení a považovaly ho za přirozené, může se jim zdát, že feministické hnutí, které usiluje o zlepšení postavení žen i v této oblasti, jde proti přirozenému řádu a s jeho cíli tak mohou nesouhlasit. To by odpovídalo poznatkům Pierra Bourdieuho (kapitola 3.1), že se ženy samy podílejí na reprodukci svého podřízeného postavení tím, že ho přijímají a samy se směřují k pozicím, které odpovídají společnosti s patriarchální strukturou.

Z rozhovorů také vyplynulo, že ženy se nad svým postavením moc nezamýšlí. Na relativně mnoho mých otázek reagovaly prohlášením, že nad tím dosud neuvažovaly. Neuvědomují si proto, že problémy, které řeší, se netýkají jenom jich, ale že je má i mnoho jiných žen a že jsou důsledkem nerovné povahy současného genderového režimu a ne například individuálním selháním. Nenapadne je pak svou situaci spojit s problematikou, kterou se snaží řešit feministické hnutí, a proto o jeho aktivitu nejeví zájem.

Pokud bychom srovnali výsledky výzkumu se zahraničními studii, některé závěry se s nimi shodují – například neznalost tématu, ale některé jejich závěry se u nás nepotvrdily. Respondentky například neuváděly, že se k feminismu nehlásí, protože mají strach z reakce mužů nebo protože by je s větší pravděpodobností považovali za lesbičky apod. Vzhledem k tomu, že můj výzkumný vzorek se skládal pouze ze 7mi žen, nelze z těchto závěrů usuzovat, že se tyto důvody u nás nemohou vyskytovat. Pro získání ucelenější představy postojů českých žen k feminismu, bych navrhovala další výzkum na toto téma, kde by byl větší počet respondentek s širšími nebo jinými kritérii výběru. Například zaměření se na středoškolačky nebo vyučené ženy by mohlo zajímavě rozšířit získané informace.

Vzhledem k tomu, že velká část problému negativního postoje k feminismu tkví v jeho nepochopení respektive v neznalosti této problematiky a případně i v nedostatečné informovanosti o postavení žen u nás, bylo by řešením více tuto problematiku zviditelnit a také učinit téma feminismu atraktivnější. To, že u nás ženy pohlížejí na feminismus negativně, případně se o něj nezajímají, považuji za zásadní problém v naší společnosti. Bez toho, že by se samy ženy začaly o svoje postavení zajímat a zapojily se do emancipačních aktivit, nemůžeme čekat žádnou zásadní změnu. Informovanost by se měla zvýšit v několika oblastech. Jednou z nejdůležitějších oblastí z hlediska informovanosti, jak jsme si již ukázali, jsou média. Ta se významně podílí na formování názorů a postojů veřejnosti. V médiích u nás stále převládá stereotypní uvažování, na feminismus se často pohlíží neobjektivně a chybí

netradiční pozitivní vzory pro ženy a dívky, což naznačuje, že většina autorů a autorek nemá o feminizmu a jeho cílech, ani o reálném postavení žen u nás, přehled.

V této souvislosti by bylo zajímavé provést výzkum povědomí o feminizmu například mezi redaktory a redaktorkami českých periodik. Už samotné provedení výzkumu by mohlo napomoci tomu, aby se o tuto problematiku začali více zajímat či přinejmenším by výzkum o něco zvýšil jejich povědomí o této problematice. Na základě výzkumu by se pak mohly navrhnout určité postupy, jak informovanost novinářů zvýšit. Podobně by se dalo postupovat i u jiných pracovníků a pracovníček činných v oblasti médií (např. režiséři a režisérky, pracovníci a pracovnice zodpovědné za výběr programů v TV apod.).

Další oblastí, kde je důležité zvýšit povědomí o feminizmu je školství. Ve škole se děti učí základním znalostem a dovednostem a učitelé a učitelky mohou významně ovlivnit povědomí a také vytváření postojů žáků a žákyň nejenom v oblasti feminizmu. Proto je stěžejní, aby učitelky a učitelé měli o této problematice dostatečné a objektivní informace, aby je mohli předávat dál. Pro tuto příležitost již vzniklo několik publikací například *Gender ve škole* z roku 2005, které mají za cíl zvýšit informovanost a podpořit učitele při jejich úsilí o výuku směrem k demokracii a rovnosti mužů a žen (Smetáčková, Vlková, 2005). Otázkou je, jak k tomu jednotlivé školy a učitelé a učitelky přistupují, což by mohl být námět i pro další výzkum. Účinným nástrojem by bylo povinné zavedení předmětu, který se rovností mužů a žen zabývá, minimálně na základních a středních školách.

Genderová témata by také mohla být přístupnější generaci teenagerů. Přestože se jedná o poměrně vážná témata, bylo by dobré nalézt vhodný způsob, jak odlehčenou formou dívky a chlapce nenásilně s problematikou seznamovat – například články v populárních časopisech, atraktivní webová stránka, nalezení pozitivního vzoru mezi populárními osobnostmi a podobně.

Výše uvedené kroky však většinou vyžadují finance a také vůli chtít změnu, obojí je však závislé na pozitivním postoji buď jednotlivců – např. sponzorů, kteří by byli ochotni navrhované kroky podpořit, nebo na pozitivním postoji větší části společnosti, která by si změny vynutila. Vzhledem k tomu, že jsme si právě ukázali, že informovanost o feministickém hnutí není ideální a postoje jsou často negativní nebo pasivní, ocitáme se tak trochu v začarovaném kruhu. Přesto se v oblasti postavení žen v naší republice od roku 1989 mnohé zlepšilo a stále zlepšuje díky činnosti jednotlivců, neziskových organizací i například díky nařízením Evropské unie. I když změny nejsou tak rychlé, jak by si mnohé/mnozí z nás přáli, situace se vyvíjí správným směrem. Možná se i brzy dočkáme první ženy - prezidentky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

Aronson, Pamela. Feminists or „postfeminists“?, Young women attitudes toward Feminism and Gender Relations. In Gender & Society. Michigan State University, Vol. 17 No. 6, December 2003, str. 903-922

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/3594676?uid=3737856&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21101596818287>

Beauvoirová, Simone de. Druhé pohlaví. Vydání první. Praha: Orbis, 1966, 415 stran

Bělohradský, Václav. Pohlaví rozumu. In Chřibková, Marie. Nové čtení světa, 1./Feminismus devadesátých let českýma očima. Vydání první. Praha: One Woman Press, 1999. 278 stran. ISBN 80-9024423-6-X

Bourdieu, Pierre. Nadvláda mužů. Vydání první. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum, 2000. 145 stran. ISBN 80-7184-775-5.

Coffey, Amanda, Jane. Atkinson, Paul. Making Sense of Qualitative Data. USA, Thousand Oaks: Sage Publications, 1996. ISBN 0-8039-7053-6

Čermáková, Marie. Gender a pracovní trh. In Věšíňová-Kalivodová, Eva. Maříková, Hana. Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund, 1999. 171 stran.

ČSÚ. Kandidující a zvolení do PSP ČR v letech 1996 - 2010, 2010: [http://csugeo.i-server.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE64E/\\$File/141711k7.pdf](http://csugeo.i-server.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/66002DE64E/$File/141711k7.pdf) (accessed 29. 11. 2012)

Dražilová, Dita. Ekofeminismus, gender a environmentalismus. In Formánková, Lenka. Rytířová, Kristýna. ABC feminismu. Vydání první. BRNO: Nesehnutí, 2004. 232 stran. ISBN 80-903228-3-2.

Eurostat. Gender pay gap in unadjusted form, 2010. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/dataset?p_product_code=TSDSC340 (accessed: 15. 10. 2012)

Faludi, Susan. Backlash, The Undeclared War Against American Women. USA, New York: First Anchor Book Edition, 1992. 551 stran. ISBN: 0-385-42507-4.

Fórum 50%, 2012. Ženy v politice: <http://padesatprocent.ecn.cz/cz/zeny-v-politice> (accessed: 29.11. 2012)

Frouzová, Magdalena. České ženy mezi východem a západem. In Chřibková, Marie. Nové čtení světa, 1./Feminismus devadesátých let českýma očima. Vydání první. Praha: One Woman Press, 1999. 278 stran. ISBN 80-9024423-6-X

Hauserová, Eva. Na koštěti se dá i létat. Pracovní výtisk. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 193 stran. ISBN 80-7106-108-5

Hauserová, Eva. Cosmopolitan a Harlequinky: plíživá emancipace ze Západu. In Havelková, Hana. Vodrážka, Mirek. Žena a muž v médiích. Praha: Nadace Gender Studies, 1998. 50 stran. ISBN 80-902367-2-3

Hauserová, Eva. Už zase o feminismus...ale možná naposledy, 2012. Blog iDnes. <http://hauserova.blog.idnes.cz/c/250424/Uz-zase-o-feminismu-ale-mozna-naposledy.html> (accessed: 14. 10. 2012)

Havelková, Hana. Afidamento. In Chřibková, Marie. Nové čtení světa, 1./Feminismus devadesátých let českýma očima. Vydání první. Praha: One Woman Press, 1999. 278 stran. ISBN 80-9024423-6-X

Havelková, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In Formánková, Lenka. Rytířová, Kristýna. ABC feminismu. Vydání první. BRNO: Nesehnutí, 2004. 232 stran. ISBN 80-903228-3-2.

Havelková, Hana. Kdo se bojí feministické filosofie. Filosofický časopis, 1992, roč. 40, č.5

Hendl, Jan. Kvalitativní výzkum. Vydání první. Praha: Portál, 2005. 408 stran. ISBN 80-7367-040-2

Horská, Pavla. Naše prababičky feministky. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 123 stran. ISBN: 80-7106-380-0

Jandourek, Jan. Úvod do sociologie. Vydání první. Praha: Portál, 2003. 231 stran. ISBN: 80-7178-749-3

Jandourek, Jan. Sociologický slovník. První vydání. Praha: Portál, 2001, 288 stran.
ISBN 80-7178-535-0

Jarkovská, Lucie. Prohlédněme genderové stereotypy. In Formánková, Lenka.
Rytířová, Kristýna. ABC feminismu. Vydání první. BRNO: Nesehnutí, 2004. 232 stran.
ISBN 80-903228-3-2.

Jedličková, Petra. Nevidět, neslyšet a nedotýkat se! Feminismus jako součást
demokratizačního procesu v ČR v letech 1989 až 2004 – reflexe médií. In Hašková,
Hana. Křížková, Alena. Linková, Marcela. Mnohohlasem; Vyjednávání ženských
prostorů po roce 1989. Vydání druhé. Praha: Sociologický ústav Akademie věd české
republiky, 2006. 331 stran. ISBN 80-7330-101-6

Jiráček, Jan. Kopplová, Barbara. Média a společnost. Vydání první. Praha: Portál, 2003.
207 stran. ISBN 80-7178-697-7

Jonsson, Pavla. Důvody k radosti. In Chřibková, Marie. Nové čtení světa,
1./Feminismus devadesátých let českýma očima. Vydání první. Praha: One Woman
Press, 1999. 278 stran. ISBN 80-9024423-6-X

Kadlecová, Markéta. Feminismus. Fórum 50%, 2012. www.padesatprocent.cz
<http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/marketa-kadlecova-feminismus>
(accessed: 5.12. 2012)

Kadlecová Markéta. EWL volá po zlepšení pečovatelských služeb v EU. Fórum 50%,
2006: <http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/marketa-kadlecova-ewl-vola-po-zlepseni-pecovatelskych-sluzeb-v-eu-2> (accessed: 5. 12. 2012)

Lenderová, Milena. K hříchu i k modlitbě; Žena v minulém století. Vydání první. Praha:
Mladá fronta, 1999. 300 stran. ISBN: 80-204-0737-5

Linková, Marcela. Co si neuděláš, to nemáš, aneb ženský aktivismus, produkce znalosti
a gender. In Hašková, Hana. Křížková, Alena. Linková, Marcela. Mnohohlasem;
Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989. Vydání druhé. Praha: Sociologický ústav
Akademie věd české republiky, 2006. 331 stran. ISBN 80-7330-101-6

Maříková, Hana. Proměna rolí muže a ženy v rodině. In Věšíňová-Kalivodová, Eva. Maříková, Hana. Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund, 1999. 171 stran.

Machátová, Dana. Genderové stereotypy a rovné – nerovné odměňování, 2012.

<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2364794>

(accessed: 30.11. 2012)

Mc Robbie, Angela. Aktuální témata kulturních studií. Vydání první. Praha: Portál, 2006. 240 stran. ISBN 80-7367-156-5

Oates – Indruchová, Libora. Gender v médiích: Nástin šíře problematiky. In Věšíňová-Kalivodová, Eva. Maříková, Hana. Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund, 1999. 171 stran.

Osvaldová, Barbora. Česká média a feminismus. Vydání první. Praha: Nakladatelství Libri v koedici s nakladatelstvím SLON, 2004. 158 stran. ISBN 80-7277-263-5 a ISBN 80-86429-31-8.

Pavlík, Petr. Gender a media: stručný úvod do problematiky. In Tesařová, Jana. Ženská práva jsou lidská práva. Brno: Nesehnutí, 2002. 173 stran. ISBN 80-9032228-0-8

Pavlík, Petr (rozhovor, autor Zákorová, Michaela). Česká společnost je v otázce postavení žen a mužů velmi konzervativní, 2012. http://ihumr.cz/?p_id=156
(accessed 18. 12. 2012)

Pecáková, Iva. Co mě přivedlo k feminismu. In Gender, Rovné příležitosti, Výzkum, 1-2/2001;
http://www.genderonline.cz/uploads/b73fb470d5321da30602fc3c726f0198d54f0ee6_r ocnik02-1-2-2001.pdf (accessed 30. 11. 2012)

Reinharz, Shulamit. Feminist Methods in Social Research. Vydání první. New York: Oxford University Press, 1992. ISBN-10:019507386X

Renzetti, Blaire. Curran, Daniel. Ženy, muži a společnost. Vydání první. Univerzita Karlova Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 642 stran. ISBN 80-246-0525-2.

Růžková, Naďa. Průzkum o domácím násilí v ČR 2012. ProFem, 2012.
<http://www.profem.cz/clanky/?x=2341741> (accessed: 29.11. 2012)

Síbrt, Marek. Genderové stereotypy aneb o ženách v českých televizích, 2004.
<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=204655>
(accessed: 4.12. 2012)

Smetáčková, Irena. Vlková, Klára. Gender ve škole. Praha: Otevřená společnost, o.p.s,
2005. 191 stran. ISBN 80-903331-2-5

Social Watch. Nerovnost pohlaví přetrvává, Česko je na úrovni Botswany a Mongolska,
2012. <http://zpravodajstvi.ecn.cz/index.stm?x=2328456> (accessed: 30.11. 2012)

Sokolová, Věra. Současné trendy feministického myšlení. In Formánková, Lenka.
Rytířová, Kristýna. ABC feminismu. Vydání první. BRNO: Nesehnutí, 2004. 232 stran.
ISBN 80-903228-3-2.

Sommerová, Olga. Konec patriarchy v Čechách? In Chřibková, Marie. Nové čtení
světa, 1./Feminismus devadesátých let českýma očima. Vydání první. Praha: One
Woman Press, 1999. 278 stran. ISBN 80-9024423-6-X

Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů. Praha:
Nadace Open Society Fund, 2006. 155 stran.

Syslová, Jana. 7 důkazů, že: emancipace není hotová (ale je na dobré cestě). Ona
Dnes, 1. října 2012. č. 40.

Šiklová, Jiřina. Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České
republice. In Věšíňová-Kalivodová, Eva. Maříková, Hana. Společnost žen a mužů
z aspektu gender. Praha: Open Society Fund, 1999. 171 stran.

Šmejkalová, Jiřina. Strašidlo feminismu v českém „porevolučním“ tisku: úvaha,
doufejme, historická. In Havelková, Hana. Vodrážka, Mirek. Žena a muž v médiích.
Praha: Nadace Gender Studies, 1998. 50 stran. ISBN 80-902367-2-3

Thompson, Paul. Média a modernita. Vydání první. Praha: Karolinum, 2004. 219 stran.
ISBN 80-246-0652-6

Toller, Paige. Suter, Elizabeth. Trautman, Todd. Gender Role Identity and Attitudes Toward Feminism. In *Sex Roles*, Vol. 51, Nos. ½, July 2004, University of Nebraska at Lincoln. Str. 85 – 89

<http://link.springer.com/article/10.1023%2FB%3ASERS.0000032316.71165.45?LI=true#page-1>

Twenge, Jean. Zucker, Alyssa. What is a feminist? In *Psychology of women Quarterly*, 23 University of Michigan. 1999, str. 501 – 605

<http://www.webpages.uidaho.edu/~tcraig/Twenge&Zucker1999.pdf>

Universum, Encyklopedie. Vydání první. Praha: Euromedia Group, k.s. Odeon, 2001. ISBN 80-207-1069-8 (7. díl)

Václavíková – Halšusová, Lenka. Genderová vědecká komunita vlastníma očima. In Hašková, Hana. Křížková, Alena. Linková, Marcela. Mnohohlasem; Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989. Vydání druhé. Praha: Sociologický ústav Akademie věd české republiky, 2006. 331 stran. ISBN 80-7330-101-6

Valdrová, Jana. „Mužské zaměření“ výchovy a výuky z pohledu lingvistiky. In Věšínová-Kalivodová, Eva. Maříková, Hana. Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund, 1999. 171 stran.

Van der Vlugt, I. „Female Social Work or Gender Specific Social Work with Women and Girls?“ Pp. 18 – 23 in Hesser, K.E., Koole, W. *Social Work in the Netherlands: Current Developments*. Utrecht:SWP. In Janebová, Radka. Feministické perspektivy v praxi sociální práce. In *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2006. Ročník 7. Číslo 2.

Věšínová – Kalivodová, Eva. Gender životního stylu, srovnávací úvaha. In Věšínová-Kalivodová, Eva. Maříková, Hana. Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund, 1999. 171. stran.

Vodrážka, Mirek. Hranice české společnosti střeží tajná „pohlavní policie“. In Chřibková, Marie. *Nové čtení světa, 1./Feminismus devadesátých let českýma očima*. Vydání první. Praha: One Woman Press, 1999. 278 stran. ISBN 80-9024423-6-X

Wágnerová, Alena. České ženy na cestě od reálného socialismu k reálnému kapitalismu. In Chřibková, Marie. *Nové čtení světa, 1./Feminismus devadesátých let*

českýma očima. Vydání první. Praha: One Woman Press, 1999. 278 stran. ISBN 80-9024423-6-X

Zaostřeno na ženy a muže 2011, 2012. Český statistický úřad.

http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/1413-11-r_2011-14 (accessed: 29. 11. 2012)

Ženy a muži v datech, 2011. Český statistický úřad

http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/publ/1417-11-n_2011 (accessed: 15. 10. 2012)

Ženy a muži v krajích ČR – Zaměstnanost, 2008. Český statistický úřad.

http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/analyza:zeny_a_muži_v_krajích_cr_zamestnanost (accessed: 5.12. 2012)